ВЫДАННЕ АСВЕТНІКАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

# Настаўніцкая газета

Выходзіць з 20 снежня 1945 года | №81 (4439) СУБОТА, 8 кастрычніка 1994 года | Кошт па падпісцы — 16 руб., у розніцу — 60 руб.

# ПІСЬМЫ НАСТАЎНІКАЎ

Шляхі будаўніцтва нацыянальнай школы і рэформы адукацыі — галоўная тэма пісьмаў педагогаў краіны ў рэдакцыю сваёй газеты. Розныя ў іх выказваюцца меркаванні і прапановы, аднак усе допісы яднае шчырая зацікаўленасць у рэальных пераменах да лепшага, заклапочанасць тым, каб беларуская адукацыйная сістэма адпавядала еўрапейскім і сусветным стандартам.

Сёння "Настаўніцкая газета" публікуе чарговую падборку пісьмаў настаўнікаў.

ПРАПАНУЮ

## ІУН ЦІ ІПК?

### МЭТАЗГОДНА ПАВЫСІЦЬ СТАТУС АБЛАСНЫХ ІУН, ПЕРАЎТВАРЫЎШЫ ІХ У ІНСТЫТУТЫ ПАВЫШЭННЯ КВАЛІФІКАЦЫІ

Інстытуты ўдасканалення настаўнікаў (ІУН) з'яўляюцца важным звяном у сістэме павышэння кваліфікацыі педагогаў. Таму рэформа адукацыі мяркуе іх сур'ёзную трансфармацыю.

Пачну з таго, што пагардлівыя адносіны да гэтых інстытутаў закладзены ў самой назве. На самай справе, паняцце "ўдасканаленне" хутчэй падыходзіць для тэхнікі, чым для людзей. Але справа не толькі ў гэтым. Называй хоць гаршчком, як кажуць, ды толькі ў печ не стаўляй. Сутнасць праблемы заключаецца ў тым, што ў цяперашні час у ІУН ключавымі з'яўляюцца метадысты і загадчыкі кабінетаў. Гэта, як правіла, вопытныя настаўнікі са шматгадовым стажам. Яны выконваюць вялікі аб'ём навучальна-метадычнай і дыспетчарскай работы. Разам з тым слабым месцам ІУН з'яўляецца недастаткова высокі ўзровень навуковых даследаванняў не толькі ў галіне распрацоўкі і прымянення эфектыўных педагагічных тэхналогій, але і па асобных прадметах. А калі ўлічыць тое, што былая саюзная акадэмія педагагічных навук, якая стваралася намаганнямі ўсіх рэспублік і сілкавала іх у сваю чаргу навуковай і метадычнай прадукцыяй, засталася ў Расіі, а эквівалентнай замены ў Беларусі няма да гэтага часу, то ў выніку гэтага губляецца стратэгічная перспектыва і праграміруецца адставанне адукацыі ад развітых краін, тармозіцца працэс фарміравання нацыянальнай школы.

Таму мэтазгодна павысіць статус ІУН, пераўтварыўшы іх у інстытуты павышэння кваліфікацыі з усімі выцякаючымі адсюль вынікамі. Відавочна, што ІПК не павінны ўступаць педінстытутам па ўзроўню навукова-даследчай і навучальна-метадычнай работы, а ў некаторых галінах — і пераўзыходзіць іх. Акрамя таго, яны могуць стаць канкурэнтамі, а гэта таксама немалаважна.

Пераўтварэнне ІУН у ІПК мяркуе ўзрастанне ролі кафедраў і навукова-даследчых лабараторый. У Віцебскім ІУН, напрыклад, уяўляецца зусім натуральным выдзяленне кафедраў педагогікі, псіхалогіі, а таксама сацыяльна-эканамічнай падрыхтоўкі і працоўнага навучання. Калі выдзяленне першых дзвюх сумненняў не выклікае, то з'яўленне апошняй мае патрэбу ў каментарыях. Рэч ў тым, што дэградацыя эканомікі, паглыбленне крызісу ў Беларусі, апрача іншых прычын, тлумачацца яшчэ і нізкім узроўнем эканамічнай падрыхтоўкі насельніцтва. Ужо зразумела, што сур'ёзна пачынаць вывучэнне эканомікі неабходна ў школе, у тым ліку ў агульнаадукацыйнай, зрабіўшы гэты прадмет абавязковым. У сувязі з гэтым варта ўказаць на не зусім карэктную спробу ўключыць эканоміку ў якасці даважка да запланаванага курса гуманістыкі.

Дарэчы, аўтары гуманістыкі зводзяць вывучэнне эканомікі да набору абстрактных эканамічных паняццяў і практычна не ўлічваюць канкрэтна-гістарычныя асаблівасці сучаснага этапа развіцця Беларусі. Але ж эканоміцы любой краіны ўласцівы не толькі агульнае, але і асаблівае. У старэйшых класах вучні павінны атрымаць дастаткова поўнае ўяўленне аб эканамічнай рэформе, яе неабходнасці, асноўных мэтах ажыццяўлення і этапах, і паспрабаваць вызначыць сваю ролю ў эканамічных працэсах, выпрацаваць сучаснае эканамічнае мысленне. Па эканамічнай падрыхтоўцы вучняў і настаўнікаў, напрыклад, Расія намнога абагнала Беларусь і мае адпаведныя дапаможнікі і метадычныя матэрыялы. Але хто ж перашкаджае нам зрабіць тое ж самае? Мінула ж дастаткова часу для таго, каб усвядоміць сам факт суверэнітэту.

Трэба таксама тэрмінова рыхтаваць і настаўнікаў эканомікі. Вырашэнне такіх задач маглі б узяць на сябе не толькі педінстытуты і універсітэты, але і ІПК сіламі выкладчыкаў кафедраў сацыяльна-эканамічнай падрыхтоўкі і працоўнага навучання. Яны маглі б даваць спецыяльнасць настаўнік эканомікі ў якасці другой, напрыклад, настаўнікам гісторыі, геаграфіі і працоўнага навучання. А напачатку для выкладання эканомікі ў агульнаадукацыйных школах можна было б прыцягнуць прафесарска-выкладчыцкі састаў ВНУ і тэхнікумаў. Пры гэтым само сабой зразумела, аплачваць іх працу не ніжэй, чым па месцы асноўнай работы. Упэўнены, што тады жадаючыя навучыць эканоміцы школьнікаў знойдуцца. Акрамя таго, у гэтым выпадку ўдалося б больш поўна рэалізаваць прынцып пераемнасці адукацыі ў школах і ВНУ.

ІПК павінны быць больш самастойнымі ў сваіх дзеяннях, чым ІУН, і, напрыклад, на аснове агульнай канцэпцыі адукацыі маглі б распрацоўваць канцэпцыі і праграмы, якія ўлічваюць спецыфіку рэгіёна.

Пры ІПК карысна было б мець ліцэі, спецыялізаваныя класы і г.д.

Рэфармуючы ІУН у ІПК вельмі важна не выліць разам з вадой і дзіця, захаваўшы вопытных метадыстаў, без якіх існаванне ІПК такога тыпу немэтазгодна наогул.

Пераўтварэнне ІУН у ІПК, вядома, запатрабуе і дадатковага фінансавання, але танная адукацыя гэта, у канчатковым выніку, — хворае грамадства.

**Валерый ЯНЧУК,**
**дацэнт Віцебскага абласнога ІУН, кандыдат эканамічных навук.**

НАБАЛЕЛА!

## БЕДНАЯ БІЯЛОГІЯ

### ПАВЯРХОЎНАЕ ВЫВУЧЭННЕ БІЯЛОГІІ НЕ ПРЫНОСІЦЬ ЗАДАВАЛЬНЕННЯ НЕ ТОЛЬКІ НАСТАЎНІКАМ, АЛЕ І БОЛЬШАСЦІ ВУЧНЯЎ

ЦІ быць настаўніку біялогіі ў сельскай базавай школе? Пытанне, якое я паставіў у самым пачатку, думаю, не рытарычнае, а мае пэўны сэнс. Я глыбока перакананы, што біялогія, як школьны прадмет, знікае са школы.

На вывучэнне біялогіі адводзіцца 9 гадзін у тыдзень (6,5 гадзін — БШ, 2,5 гадзіны — СШ). Вось чаму вельмі цяжка настаўніку біялогіі ў пачатку навучальнага года, каб набраць неяк ставачку (хімія, сельскагаспадарчая праца і многія, многія іншыя прадметы).

Выклікае трывогу і спроба ўвядзення інтэграванага курса, які аб'яднаў бы біялогію, хімію, фізіку, геаграфію, астраномію. Гэты курс, якую б цудоўную назву не меў, уяўляе сабой штучную сумесь прыродазнаўчых навук. Трэба помніць, біялогія — унікальная, шматгаліновая навука, мае свой прадмет даследавання, методыку выкладання, практычную накіраванасць. Настаўнік, які будзе весці гэты курс, будзе ведаць трохі аб усім, і нічога, як належыць. Навуковасць і дасканалае валоданне прадметам — асноўныя крытэрыі паспяховага выкладання прадмета.

І яшчэ пытанне: хто будзе весці даны курс? Фізік, біёлаг, географ?.. Я за інтэграваныя курсы, яны павінны вывучацца ў сярэдняй школе, пры ўмовах дыферэнцыраванага навучання, на добраахвотнай аснове. Курсы павінны мець толькі і толькі навуковую выснову (радыёбіялогія, малекулярная біялогія, біятэхналогія, цітагенетыка і іншыя).

Цяжка становіцца на душы, калі таленавітыя вучні, якія скончылі звычайную сельскую школу, не могуць па конкурсу прайсці ў ВНУ на біялагічныя факультэты. Як глядзець у вочы іх бацькам, што ім адказаць? Можна знайсці мноства прычын, але галоўная, на мой погляд — сучасны стан біялогіі ў школе, бедны набор дадатковай літаратуры па прадмету, невысокая якасць падручнікаў. Трэба памятаць, што базавая школа з'яўляецца падмуркам для сельскагаспадарчых і медыцынскіх тэхнікумаў і вучылішчаў і як процілеглае: у развітых краінах Еўропы, ва ўсіх тыпах школ, біялогія з'яўляецца абавязковым прадметам. Прыгадаем, што ў ЗША ў 60-ыя гады была значна павялічана колькасць гадзін на вывучэнне біялогіі. А што наша Беларусь? Яна мае унікальную флору і фауну. Флора складае 1600 відаў кветкавых раслін, 500 відаў лішайнікаў і столькі ж імхоў, 75 відаў дрэў, мноства грыбоў. Між тым на вывучэнне сістэматыкі кветкавых раслін (6 клас) адводзіцца ажно... 6 гадзін... Зніклі з вывучэння курса заалогіі тыпы "Губкі", Ігласкурэння. Такіх прыкладаў можна прывесці мноства. Павярхоўнае вывучэнне біялогіі не прыносіць задавальнення не толькі настаўніку, але і большасці вучняў. Наша краіна знаходзіцца пад моцным ціскам Чарнобыля, хімізацыі. Мая родная Брэстчына дадаткова "прыціснула" сябе жывёлагадоўчымі комплексамі. Згодзен з вывадамі вучоных, неабходна ажыццяўляць навукова абгрунтаваную праграму экалагічнага выхавання: дзіцячы садок—школа—сярэднія спецыяльныя установы—ВНУ. Трэба весці экалагічнае навучанне і выхаванне ў школе не на лозунгах, закліках, а на навуковай аснове, з практычнай накіраванасцю. Мы сталі на шлях незалежнасці, жыццё, навуковая дзейнасць, любоў да Радзімы беларускіх вучоных-біёлагаў (А.Р.Жэбрак, В.Ф.Купрэвіч і іншыя) павінны стаць прыкладам для моладзі, выхавання патрыятызму. Вельмі і вельмі мала ведаем пра вучоных-біёлагаў і селекцыянераў, якія ўнеслі важкі ўклад не толькі ў айчынную, але і ў сусветную навуку. Значэнне біялогіі ўзрастае. Многія вядомыя вучоныя лічаць, XXI стагоддзе — стагоддзе біялогіі. Вось чаму патрэбны радыкальныя змены пры вывучэнні біялогіі ў школе.

На мой погляд, вывучэнне біялогіі варта пачаць з пятага класа. Шматгадовыя назіранні паказваюць, што сучасны інтэлект вучняў, іх любоў да раслін дае падставу для паспяховага засваення гэтага прадмета. У кожным класе павінна быць, як мінімум, 2 гадзіны на вывучэнне біялогіі.

У сувязі з тым, што наша дзяржава знаходзіцца ў зоне экалагічнага бедства, тэрмінова трэба ўвесці ў 9-м класе "Асновы экалогіі".

Мне могуць запярэчыць, маўляў, школьны расклад не гумавы. Але ж знайшлі дадатковы час на фізкультуру. Школьны кампанент знаходзіцца ў руках адміністрацыі школы, і ідзе механічнае размеркаванне гадзін.

Бедная біялогія, на сваім шляху бачыла ўзлёты (у 20—30-ыя гады ў Саюз прыязджалі вучыцца амерыканцы, англічане, балгары), потым доўгі час знаходзілася пад пятой "школы Лысенко". І вось некалькі гадоў мяне мучыць пытанне, па чыёй віне яна стала ў школе другарадным прадметам? Хто мне адкажа?

Набліжаецца рэформа сістэмы адукацыі і хочацца верыць, біялогія зойме дастойнае месца. Вось такія думкі ў сельскага настаўніка з глыбінкі.

**Фёдар БЯЛІГА,**
**настаўнік біялогіі Грушаўскай базавай школы Кобрынскага раёна.**

А ВАША ДУМКА?

## Меншай колькасцю, але большай якасцю

### ЯК ПАВЫСІЦЬ ЭФЕКТЫЎНАСЦЬ ДЗЕЙНАСЦІ РАЁННАГА АДДЗЕЛА АДУКАЦЫІ

Зараз адбываецца рэфармаванне органаў кіравання. Дазвольце мне, на аснове 23-гадовага вопыту работы ў навучальных установах і аддзеле адукацыі падзяліцца сваімі меркаваннямі наконт таго, якім павінны быць раённы аддзел адукацыі.

Састаў і функцыі аддзела:

загадчык, без намеснікаў (іх да "чарненкаўскай" рэформы ніколі не было).

Аддзел павінен займацца ў асноўным арганізацыйнымі пытаннямі і вывучэннем стану спраў. Метадычныя кабінеты, існуючыя зараз у раёнах, непатрэбны (яны ўжо некалькі гадоў ліквідаваны ў Брэсцкай вобласці, няма іх і за мяжой). Усе астатнія функцыі выконваюць 5 спецыялістаў.

1. Спецыяліст па сацыяльнай ахове дзяцей (пытанні апекі, папячыцельства і аздараўлення абяздоленых дзяцей за мяжой, якія жывуць у чарнобыльскай зоне).

2. Па арганізацыі і правядзенні раённых выхаваўчых пазашкольных мерапрыемстваў (агляды, конкурсы, алімпіяды, выставы і г.д.). Ён жа займаецца аздараўленнем і летнім адпачынкам дзяцей у межах Беларусі і былога СССР.

3. Спецыяліст, які займаецца курсавой перападрыхтоўкай, павышэннем кваліфікацыі настаўнікаў і кіруючых кадраў. Ён жа арганізуе і кантралюе міжшкольныя і раённыя метадычныя аб'яднанні настаўнікаў усіх прадметаў. Як бачна, метадычная работа зусім згорнутай не застаецца. Метадычнай работай з маладымі і настаўнікамі з сярэдняй спецыяльнай адукацыяй займаецца кіраўніцтва школы.

4. Спецыяліст па ўсенавучу (падвоз вучняў, работа школьных сталовых, інтэрнатаў, ГПД, вячэрніх і завочных школ, правядзенне экзаменаў, выдача бланкаў дакументаў аб адукацыі). Ён каардынуе з органамі ўнутраных спраў работу з цяжкавыхоўваемымі дзецьмі.

5. Спецыялісту па кадрах даручаецца займацца камплектаваннем кніжных фондаў і падручнікаў.

Вось і ўся структура сярэдняга па памерах аддзела. Гаспадарчыя пытанні вырашаюцца мабільнай гаспадарчай групай, якія ёсць і зараз пры аддзелах. Непасрэдна кіруе яе работай не намеснік загадчыка, а адзін з інжынераў, якому робіцца адпаведная даплата.

Так званыя школьныя фільматэкі з цяперашнімі штатамі непатрэбныя, трэба пакінуць толькі аднаго лабаранта, якога ўвесці ў штат гаспадарчай групы, ён і будзе рабіць прыём-выдачу кінафільмаў, іх перамотку і дробны рамонт фільмаў і абсталявання.

Лічу, што ў раёнах неабходна яшчэ наступная структура:

Незалежная ад аддзелаў раённая інспекцыя адукацыі, якая падпарадкоўваецца абласному ўпраўленню або міністэрству, або Дзяржінспекцыі па справах адукацыі ў складзе 3—5 інспектараў, якія працуюць пад непасрэдным кіраўніцтвам галоўнага інспектара. У іх функцыі ўваходзіць ажыццяўленне дзяржкантролю па выкананні на месцах Закона аб адукацыі, нарматыўных актаў Кабінета міністраў, Міністэрства адукацы і навукі, мясцовых органаў, кантроль за работай аддзела, адміністрацый школ па арганізацыі і кіраўніцтву навучальна-выхаваўчым працэсам. Правядзенне па ўсіх прадметах кантрольных работ і зрэзаў з наступным аналізам.

Права інспектараў — па канчатковых выніках работы даваць ацэнку працы настаўнікаў, дырэкцыі навучальных устаноў.

Заключэнне інспекцыі з'яўляецца абавязковым для выканання мясцовымі органамі кіравання адукацыяй.

У выніку прапануемай схемы раённага звяна, колькасць работнікаў памяншаецца больш чым на 30 працэнтаў, а эфектыўнасць ад дзейнасці новых структур будзе значна вышэйшай.

Прашу гэтыя прапановы лічыць меркаваннямі прыватнай асобы.

**Павел КАРПЕЦ,**
**спецыяліст-арганізатар аддзела адукацыі Лунінецкага райвыканкама.**

ДАЎНО ХАЧУ СКАЗАЦЬ

## ШТО ТАКОЕ "СЛОН"

### УРОКІ ТУРЫЗМУ ВАРТА ЎКЛЮЧЫЦЬ У ПРАГРАМУ ФІЗІЧНАГА ВЫХАВАННЯ

"Ён нагадвае слуп!" — сказаў адзін, абхапіўшы нагу слана. "Не, вяроўку!" — запярэчыў другі, трымаючыся за хвост. "Бадай, гэта пітон!" — вырашыў трэці, абмацваючы звілісты хобат. "Хутчэй гэта скураны кацёл, які вісіць у паветры!" — сказаў чацвёрты, пагладжваючы пуза слана. Па адной з версій гэтай індыйскай прытчы аб сляпцах, якія жадалі даведацца як выглядае слон, яны ў выніку пабіліся, адстойваючы кожны сваю думку.

Мне ніколі не даводзілася бачыць (або хаця б чуць), каб хто-небудзь пабіўся, адстойваючы сваю думку, сваё разуменне таго, што ёсць турызм. Але непаразуменняў, звязаных з аднабаковымі поглядамі на змест турысцкай дзейнасці, — колькі хочаце. Прывяду толькі адзін прыклад — праект Закона аб турызме, у якога, як відаць, былі толькі два аўтары, бо ў праекце знайшлося месца толькі для двух (з чатырох!) відаў турысцкай дзейнасці — для турызму дзелавога (у нас ён пакуль прадстаўлены адной формай — так званым шоп-турызмам, літаральна — магазінна-рыначным "турызмам"), а таксама для турызму эскурсійнага. Складальнікі праекта Закона аб існаванні актыўных відаў турысцкай дзейнасці — турызму аздараўленчага і турызму спартыўнага, — відаць, не падазраюць (можа, і здагадваюцца, але лічаць такую дзейнасць некамерцыйнай, а значыць недастойнай увагі). Гэта той выпадак, калі я (у каторы ўжо раз!) падумаў, што для людзей, занятых падрыхтоўкай законаў і іншых важных дзяржаўных дакументаў, а таксама прымаючых рашэнні па пытаннях, у якіх яны проста-такі некампетэнтныя, было б няблага час ад часу праводзіць "лікбезы". Што ж датычыцца актыўнай, спартыўна-аздараўленчай турысцкай дзейнасці, то добра было б, вядома, знаёміць з такой яшчэ ў школе. Гэта тым больш важна, што прафесійнай турысцкай адукацыі на тэрыторыі былога СССР ніколі не было, а таму не было адпаведных падручнікаў і навучальных дапаможнікаў, якія дапамаглі б разабрацца ў тым, што такое "слон".

Турызм — не панацэя, а толькі складовая частка выхавання (у тым ліку і фізічнага, і экалагічнага, і патрыятычнага, і сацыяльна-псіхалагічнага), адукацыі, а таксама і сістэмы аздараўлення. Тое, што яшчэ няма адзінай дзяржаўнай канцэпцыі аздараўлення нацыі і перш за ўсё — яе будучыні, сённяшніх школьнікаў (не будзем забываць, што дзеці, якія нарадзіліся ў 1986 годзе, сёлета пайшлі ўжо ў другі клас), — гэта дрэнна. Але гэта зусім не азначае, што трэба чакаць, калі яна будзе. Канцэпцыя аздараўлення ў любым выпадку шматаспектная. І тое, што можна рабіць ужо цяпер, трэба рабіць. Не аўтару артыкула гаварыць чытачам газеты — педагогам усіх узроўняў, — як важна быць здаровым, каб добра і з радасцю вучыцца. Ва ўсе часы навучэнскай моладзі — ад першакласніка да выпускніка ВНУ, які рыхтуецца да дзяржаўных экзаменаў, — неабходны здаровы лад жыцця.

Сённяшнім нашым школьнікам, стан здароўя якіх ужо не патрабуе абмеркавання, а неадкладнага выкарыстання ўсіх даступных сродкаў для яго паляпшэння, патрэбна пастаянна, з дня ў дзень! — найэфектыўнейшая сістэма аздараўлення: на перапынках, пасля ўрокаў, у выхадныя дні і асабліва інтэнсіўная — у перыяды канікулаў. Не толькі летніх, але і восеньскіх, і зімовых, і веснавых. Сістэма прадуманая, навукова абгрунтаваная, тэхналагічна пісьменная, забяспечаная простымі ў выкананні і надзейнымі метадамі кантролю.

Актыўныя формы турысцкай дзейнасці выдатна ўпісваюцца ў гэтую сістэму. Але іх рэалізацыя патрабуе захавання і выканання пэўных умоў (зрэшты, як для любых іншых відаў чалавечай дзейнасці). Каб турысцкія мерапрыемствы (аздараўленчыя і спартыўныя паходы, турысцкія гульні і спаборніцтвы па турысцка-прыкладных мнагабор'ях) былі карыснымі ў аздараўленчым, выхаваўчым і пазнавальным плане, іх удзельнікі, — у нашым выпадку гэта школьнікі, — павінны быць да іх падрыхтаванымі, г.зн. яны павінны валодаць неабходнымі ведамі, уменнямі і навыкамі. Але пералічаныя мерапрыемствы — гэта формы пазакласнай работы, адукацыйная задача якіх — ва ўдасканаленні навыкаў. Атрымліваць жа неабходныя турысцкія веды і ўменні трэба на ўроках турызму, якія варта ўключыць ў праграму фізічнага выхавання. Мною такі раздзел праграмы распрацаваны. Ён змяшчае ўсяго 36 урокаў — па шэсць у год з 4-га па 9-ы клас уключна. Калі ў "дарэформенныя" часы (маецца на ўвазе "рэформа сярэдняй школы") быў толькі адзін урок фізкультуры ў тыдзень, або 40—45 урокаў у год, то "забраць" шэсць з іх на турызм — было ўвогуле немагчыма. Зараз, калі новай праграмай прадугледжаны ўжо тры ўрокі, урокі па турызму маглі б істотна ўзбагаціць праграму, зрабіць яе больш разнастайнай.

Уявім сабе, што з гэтай ідэяй абсалютна ўсе згадзіліся. І што ж? Праводзіць ўрокі турызму сёння няма каму: настаўнікі гэтага зрабіць не змогуць, паколькі іх не вучылі, — у школьнай праграме ўрокі турызму не прадугледжаны, значыць і ў вузаўскай — адпаведна. Ды і навошта будучага настаўніка фізкультуры вучыць методыцы правядзення ўрокаў турызму, калі, на думку "тэарэтыкаў" з былога БДІФК (а цяпер Акадэміі) — прыводжу даслоўна — "прыйсці ў лес, паставіць палатку, распаліць вогнішча любы дурань зможа". Прыведзеная "формула" — гэта такі ж турызм, як каструля з вадой — гэта абед. Сёння вучыць будучага настаўніка турызму няма каму, бо шматгадовыя намаганні аўтара, які дабіваўся адкрыцця спецыялізацыі па турызму ў інстытуце фізкультуры для падрыхтоўкі выкладчыкаў турызму як для самога інстытута, так і для факультэтаў фізвыхавання педагагічных ВНУ, а таксама для найбольш буйных станцый (цяпер яны называюцца цэнтрамі) дзіцяча-юнацкага турызму, закончыліся нулявым вынікам. Тады гэта было нікому не патрэбна. Баюся, што і сёння таксама.

Самыя аптымістычныя прагнозы дазваляюць ацаніць час, неабходны для стварэння завершанай сістэмы прафесійна-педагагічнай (тое ж датычыцца і прафесійна-менеджэрскай — для камерцыйных відаў турысцкай дзейнасці) турысцкай адукацыі з падрыхтоўкай высокаадукаваных, высокакваліфікаваных спецыялістаў, прыкладна ў 7—8 гадоў. На жаль, гэта будзе ўжо XXI стагоддзе. Восем гадоў пасля чарнобыльскай катастрофы ўжо прайшло, — чакаць яшчэ столькі ж? Ці няма шляхоў, якія б паскаралі працэс падрыхтоўкі школьнага настаўніка да правядзення на высокім узроўні як урокаў турызму, так і пазакласнай турысцкай работы? Такі шлях ёсць: ажыццяўленне працэсу павышэння турысцкай кваліфікацыі настаўніка. Гэта праграма таксама распрацавана ў дэталях. Пытанне толькі ў тым, хто яе будзе выконваць? Па ўказаных вышэй прычынах Акадэмія фізічнага выхавання і спорту (нават калі яе прымусяць) зрабіць гэтага не зможа. Значыць, пакуль патрэбны іншыя варыянты.

У нас ёсць Беларускі інстытут турызму, які створаны яшчэ ў "даперабудовачныя" часы і займаўся перападрыхтоўкай і павышэннем кваліфікацыі работнікаў турысцкай галіны (падкрэсліваю — галіны, а не падрыхтоўкай педагагічных кадраў, аб якіх ідзе размова). Пасля "перабудовы" і ўсеагульнага развалу інстытута са штатам цяпер ужо ў тры чалавекі засталося толькі займацца камерцыйнымі турамі і чакаць лепшых часоў. Ці варта чакаць? Дырэктар інстытута Зоя Міхайлаўна Гарбылёва паўтара года змагаецца за аднаўленне статуса інстытута як навучальнай установы. Даўно ўжо распрацаваны планы і навучальныя праграмы, вызначана стратэгія станаўлення інстытута як вышэйшай турысцка-педагагічнай навучальнай установы. Аднак у Міністэрстве адукацыі дырэктару інстытута было сказана цвёрда і выразна:"Перападрыхтоўкай і павышэннем кваліфікацыі работнікаў вашай турысцкай галіны вам, напэўна, будзе дазволена займацца. А настаўнік — не ваш клопат".

Паколькі я даўно ўжо не маю ніякіх ілюзій, распрацаваў яшчэ адзін варыянт: праводзіць семінары з настаўнікамі сваімі сіламі, напрыклад, сіламі Бюро спартыўнага і прыгодніцкага турызму (прадпрыемства вельмі маленькае і зусім не камерцыйнае) з прыцягненнем вопытных інструктараў-метадыстаў спартыўнага турызму (пакуль яны яшчэ ёсць). Сабраць на першы семінар, скажам, чалавек сорак з ліку найбольш вопытных, і, шчыра скажам, фанатычных педагогаў школ і цэнтраў дзіцяча-юнацкага турызму. Потым кожны з іх правядзе такі семінар у сваім раёне самастойна. За тры цыклы можна практычна ахапіць усю Беларусь. Але грошы ўсё ж патрэбны — без гэтых самых "зайчыкаў" зрабіць нічога нельга...

Навучальна-метадычны кабінет Дзяржкамспорту прыняў найжывейшы ўдзел у спробе дапамагчы ажыццяўленню праграмы, якая ўключае як непасрэдныя мерапрыемствы са школьнікамі, так і перападрыхтоўку настаўнікаў. Былі мы з гэтай праграмай і ў Дзяржкамчарнобылі. Але там адказалі проста і немудрагеліста: "Нам і на свае праграмы грошай не хапае". Ну, што ж, зусім магчыма, што не хапае — грошай заўсёды і ўсім не хапае. І праграмы, трэба меркаваць, у Дзяржкамчарнобыля ёсць. А што да Дзяржкамспорту непасрэдна, то і ў Дзяржкамспорце грошай таксама не хапае — і работнікаў шмат, і каманды ў Ліліхальмер на зімовую Алімпіяду адпраўляць трэба, і не толькі каманды...

Але вернемся да сістэмы павышэння кваліфікацыі, якой бы добрай яна не была, слухачам неабходны навучальныя дапаможнікі (для рэалізацыі сваёй "павышанай кваліфікацыі" ), такой якасці, якія не толькі дапамогуць у рабоце, але і... дазволяць наогул абысціся (прынамсі — пакуль) без "павышэння кваліфікацыі". Значыць, пачынаць трэба з навучальнага дапаможніка "Урокі турызму". Гэту ідэю актыўна падтрымаў дырэктар Рэспубліканскага цэнтра дзіцяча-юнацкага турызму і экскурсій С.Мітраховіч, а затым і Навукова-метадычны цэнтр навучальнай кнігі і сродкаў навучання Міністэрства адукацыі. Зразумела, выданне кнігі патрабуе пэўных сродкаў, якіх ох як не хапае сістэме адукацыі. Думаю, што была б зусім не залішняй дапамога фонду Сораса—Беларусь. Тым больш, што гутарка ідзе ў канчатковым выніку пра аздараўленне дзяцей. На жаль, разумення там я пакуль не знайшоў: прадстаўленыя мной матэрыялы, як мне паведамілі, не разглядаліся, маўляў, усё гэта да гуманітарнай галіны адносіны не мае. Дзіўна, няўжо не ведаюць эксперты фонду, што існуюць "пагранічныя галіны", і такіх значна больш, чым "чыстых"...

Навучальны дапаможнік для настаўнікаў школы і педагогаў пазашкольных устаноў "Урокі турызму" усё ж рыхтуецца да друку. Ён будзе мець чатыры раздзелы: змест і методыка правядзення ўрокаў турызму; змест і методыка арганізацыі і правядзення пазакласнай турысцкай работы; методыка правядзення спецыялізаванай (для прафарыентацыі) сярэдняй турысцкай падрыхтоўкі — гэтыя раздзелы забяспечаны задачамі, практыкаваннямі і анатаванымі бібліяграфічнымі ўказальнікамі; дадатак, які змяшчае ўсе неабходныя праграмна-нарматыўныя дакументы па турысцкай рабоце.

**Уладзімір ГАНАПОЛЬСКІ,**
**прэзідэнт Федэрацыі спартыўнага турызму Беларусі, майстар спорту.**

# БАНК ІДЭЙ

## Спецыяльны выпуск "Настаўніцкай газеты": інавацыі, прапановы, праекты, перспектывы

## ХОБІЦКІЯ ГУЛЬНІ,

### або ПРА ЖЫЦЦЁ ЗУСІМ ДОБРАЕ

Без асаблівай цяжкасці мы знойдзем на карце свету Еўропу або Аўстралію. Нават такую маленькую дзяржаву, як Манака, мы знойдзем, уважліва прыглядзеўшыся да мудрагелістых контураў паўночнага ўзбярэжжа Міжземнага мора. А вось паспрабуйце знайсці ў бязмежных прасторах сусветнага акіяна востраў Скарбаў, а сярод партовых гарадоў — Ліс. Нават на самых падрабязных картах не знойдзеце. А між тым яны існуюць, і мільёны хлапчукоў і дзяўчынак штогод адпраўляюцца на пошукі скарбаў капітана Фліта і на караблі Фрэзі Грант. Яны існуюць у цудоўным свеце Кніг. У ім мы лёгка знойдзем Дом, на даху якога жыве самы лепшы ў свеце выдумшчык Карлсан; і Лес, у якім жывуць Віні-Пух і яго сябры; і Чароўную краіну з цудоўным Смарагдавым горадам, у якім кіруе Страшыла Мудры; і Таямнічы востраў, дзе знайшоў свой апошні прытулак высакародны капітан Нема. Гэты свет бясконцы, ён распасцірае свае межы з кожнай прачытанай кнігай. У кожнага з нас у гэтым свеце ёсць любімае мястэчка, куды мы часта ўцякаем ад мітусні і неўладкаванасці нашага рэальнага свету. Уцякаем не для таго, каб схавацца ад надзённых клопатаў і цяжкасцяў жыцця, а каб удыхнуць глыток Веры і Надзеі, такіх неабходных нам усім — і дзецям, і дарослым. Гэты свет створаны геніем выдатных пісьменнікаў, якія жылі ў розны час і ў розных краінах, але мірна стаяць па-суседстве на кніжных паліцах. Пра аднаго з іх мне хацелася б расказаць вам сёння.

Жыццё не песціла гэтага чалавека. Ён нарадзіўся ў далёкай Аранжавай Рэспубліцы, у горадзе з назвай, якая казачна гучыць, — Блумфантэйн. Яму было чатыры гады, калі памёр яго бацька, а праз восем гадоў не стала і маці. Аднак хлопчыка не аддалі ў сіроцкі прытулак. Клопат пра лёс дзяцей памерлай прыхажанкі ўзяў на сябе яе духоўнік, прападобны айцец Фрэнсіс Морган. Рональд, так звалі нашага героя, вучыўся ў школе, у меру сваволіў, гуляў у рэгбі... Калі што і адрознівала яго ад равеснікаў, то дзіўная здольнасць да моваў. Да шаснаццаці гадоў ён дасканала авалодаў старажытнагрэчаскай мовай і латынню, чытаў і нядрэнна гаварыў па-нямецку і па-французску, вывучаў гоцкую, старажытнаанглійскую, старажытнаісландскую і фінскую мовы. У 1910 годзе Рональд становіцца стыпендыянтам Оксфарда. Для гэтага давялося ахвяраваць першым каханнем. Айцец Морган, разумеючы, што будучае яго выхаванца залежыць ад далейшай вучобы, забараніў яму сустракацца з чароўнай дзяўчынай Эдзіт Брэт. Зрэшты, яго выхаванец аказаўся пастаянным не толькі ў сваёй прыхільнасці да філалогіі. Праз шэсць гадоў Эдзіт стане яго жонкай.

Ва універсітэце наш герой пачынае пісаць вершы, але гэта будуць не горкія радкі аб разлуцы з каханай. Студэнт аддзялення гісторыі англійскай мовы і літаратуры піша балады, навеяныя старажытнаісландскімі і старажытнаанглійскімі міфамі і паданнямі. У гэтых вершах упершыню з'яўляецца краіна Валінор, асветленая ззяннем двух чарадзейных дрэў. Выдавецтва, у якое Рональд пасля доўгіх ваганняў аднёс свае творы, адхіліла іх з абурэннем. Рэдактар заявіў аўтару, што не да твару маладому католіку прапагандаваць язычніцтва і параіў пакінуць літаратурную творчасць. У 1916 годзе Рональд у чыне малодшага афіцэра сувязі апынуўся на фронце. Ён не быў паранены і не быў атручаны газамі, як тысячы яго суайчыннікаў. Яго вывеў са строю сыпны тыфус, павальнае акопнае захворванне. Два гады ён вандраваў па шпіталях, змагаючыся з паслятыфозным ускладненнем. У 1918 годзе ён вяртаецца дамоў, дзе яго чакаюць любімая работа і сям'я. У 1925 годзе ён становіцца самым маладым прафесарам Оксфарда. Лекцыі, работа над усеабдымным тлумачальным слоўнікам англійскай мовы, выданне англа-саксонскіх тэкстаў, — усё гэта займала шмат часу. Рэдкія гадзіны адпачынку ён праводзіў са сваімі дзецьмі. Іх у яго было чацвёра: трое сыноў і дачка.

Дзеці любілі свайго бацьку, невычэрпнага выдумшчыка розных гісторый аб эльфах, гномах, тролях. Вось калі яму спатрэбіліся юнацкія вершы. Аднак неўзабаве гэтага запасу аказалася недастаткова. Дзеці патрабавалі новых гісторый. Аднойчы ўначы, правяраючы экзаменацыйныя сачыненні, прафесар ні з таго ні з сяго напісаў на адной з работ дзіўную фразу: "У зямлі была нара, а ў нары жыў ды быў хобіт". Напісаць жа напісаў, але тут жа ўзнікла пытанне: "А ўласна які такі хобіт?" І прафесар узяўся за пяро: "Бадай, варта расказаць пра хобітаў больш падрабязна, бо ў наш час яны сталі рэдкасцю і цураюцца Высокага Народа, як яны называюць нас, людзей. Самі яны нізкаспослы народзец, прыкладна напалову нашага росту і крыху ніжэй за барадатых гномаў. Барады ў хобітаў няма. Чарадзейнага ў іх таксама, увогуле, нічога няма, калі не лічыць чарадзейным уменне хутка і бясшумна знікаць у тых выпадках, калі ўсялякія бесталковыя, няўклюдныя бамбізы, накшталт нас з вамі, з шумам і трэскам ломяцца, як сланы. У хобітаў тлусценькае брушка; апранаюцца яны ярка, пераважна ў зялёнае і жоўтае; чаравікаў не носяць, таму што на нагах у іх ад прыроды жорсткія скураныя падэшвы і густое цёплае бурае футра, як і на галаве. Толькі на галаве яно кучаравіцца. У хобітаў доўгія спрытныя цёмныя пальцы на руках, добрыя твары; смяюцца яны густым утробным смехам (асабліва пасля абеду, а абедаюць яны, як правіла, двойчы на дзень, калі атрымаецца)".

Гісторыя хобіта разрасталася, але засталася незакончанай. Дзеці падраслі і больш не прасілі расказаць бацьку аб чарговых прыгодах хобіта Більбо. Паводле ўласцівай яму акуратнасці прафесар перадрукаваў напісаную гісторыю і адправіў яе ў скрыню пісьмовага стала. Магчыма і праляжала б яна там доўгія гады, калі б выпадкова не трапіла ў рукі рэдактара выдавецтва "Ален энд Ануін" С'юзен Дагнэл, якая, прачытаўшы машынапіс, пераканала прафесара закончыць сюжэт. У 1937 годзе аповесць-казка "Хобіт, або Туды і назад" убачыла свет, а імя яе аўтара Джона Рональда Руэла Талкіена стала вядома тысячам удзячных чытачоў. Кніга мела ашаламляльны поспех. Выдавецтва Стэнлі Ануіна завалілі пісьмамі з патрабаваннем надрукаваць працяг "Хобіта". Талкіену нічога не заставалася рабіць, як зноў узяцца за пяро. Восенню 1949 года ён закончыў работу над трылогіяй "Уладар Кольцаў", якая распавядала аб барацьбе Дабра і Зла ў казачнай краіне Міжзем'е. З моманту публікацыі пачалося яе пераможнае шэсце па краінах і кантынентах.

Кнігі Талкіена перакладзены на дваццаць моваў свету. Аб велізарнай папулярнасці яго твораў сведчыць той факт, што ў сусветным спісе бестселераў "Хобіт" ужо на працягу сарака гадоў трымае трэцяе месца пасля Біблii і рэлігійна-павучальнага рамана Джона Беньяна "Падарожжа пілігрыма". Я бясконца ўдзячны свайму сябру і калегу Якаву Барысавічу Гуткіну, які адкрыў для мяне свет Талкіена. Да нашага чытача кнігі Талкіена прыйшлі толькі ў васьмідзесятыя гады, калі цікавасць да кнігі ў дзяцей і падлеткаў значна знізілася. Практыка выкладання літаратуры ў масавай школе з яе паталагаанатамічным прэпарыраваннем мастацкіх твораў не садзейнічае прывіццю любві да чытання, а засілле кніжнага рынку дэтэктыўнай і эратычнай літаратурай зусім не спрые фарміраванню добрых густаў. Вынікі гэтага мы зараз і пажынаем. З двухсот з лішкам апытаных мною вучняў нашай школы толькі трое чыталі "Хобіта". Між тым кнігі Талкіена, якія нясуць у сабе велізарны філасофскі і маральны сэнс, могуць адыграць больш значную ролю ў маральным сталенні нашых выхаванцаў, чым дзесяткі павучальных мерапрыемстваў. У краінах Заходняй Еўропы і ў ЗША гэта ўжо даўно зразумелі. Ужо не першы год скауты праводзяць хобіцкія гульні, якія карыстаюцца велізарнай папулярнасцю ў дзяцей і дарослых. Былі спробы правядзення падобных гульняў і ў нас. Група педагогаў з Санкт-Пецярбурга распрацавала і правяла на матэрыяле кніг Талкіена летнюю змену ва усерасійскім лагеры "Арляня". Памятаецца, і ў "Настаўніцкай газеце", якая друкавала ў 1992 годзе рэкамендацыі па арганізацыі летняга адпачынку, ішла размова пра хобіцкія гульні.

Аднак мяне цікавіла магчымасць выкарыстання гэтых кніг у арганізацыі выхаваўчай дзейнасці ў практыцы штодзённага школьнага жыцця. Падобны вопыт у калектыве нашай школы ўжо быў. У 1991-92 навучальным годзе ў Каменскай сярэдняй школе Бабруйскага раёна была ажыццёўлена спроба правядзення тэматычнага года. Тыя, хто знаёмы з методыкай калектыўнага творчага выхавання І.П.Іванова, ведаюць аб істотным баку арганізацыі комплекснага выхаваўчага працэсу — планаваныя выхаваўчай работы па тэматычных перыядах. Тэматычны перыяд — гэта вызначаны педагогамі адрэзак часу (месяц, чвэрць), які на канкрэтным матэрыяле (гістарычная дата, усенароднае свята, літаратурны твор і да т.п.) дазваляе вырашаць выхаваўчыя задачы, планаваць і арганізоўваць дзейнасць вучнёўскага калектыву. Асновай работы па кожнай тэме з'яўляецца вядучая ідэя перыяду, якая адухаўляе агульнае творчае жыццё калектыву і абумоўлівае рэалізацыю комплексных выхаваўчых магчымасцяў перыяду. У кожным тэматычным перыядзе адзінства розных раздзелаў выхаваўчай работы, розных яе накірункаў ажыццяўляецца ў агульным творчым клопаце выхаванцаў і выхавацеляў адзін пра аднаго, пра школу, пра родны край, пра навакольных людзей. Гэта адзінства ўвасабляецца ў кульмінацыйнай падзеі кожнага перыяду — творчым свяце, калектыўных творчых справах, якія яму папярэднічаюць, ажыццяўляюцца на самім свяце, пасля яго, а таксама ў штодзённых зносінах выхаванцаў і выхавацеляў. Асвойваючы методыку КТС, мы на працягу некалькіх гадоў ажыццяўлялі планаванне па тэматычных перыядах. Аднак да 1991 года ў калектыве ўзніклі праблемы, вырашэнне якіх патрабавала змяненняў у арганізацыі выхаваўчай дзейнасці.

Галоўная праблема — разрыў паміж выхаваўчым і навучальным працэсамі. Развіваючы макаранкаўскае палажэнне аб бліжэйшай і далёкай выхаваўчай перспектыве, як стымуле актывізацыі навучальна-выхаваўчага працэсу, мы прыйшлі да ідэі тэматычнага года. Падзяліўшыся сваімі планамі з І. П. Івановым, атрымалі яго згоду. Тэматычны год — даволі складаная форма арганізацыі выхаваўчай дзейнасці, якая патрабуе велізарнай папярэдняй работы педагагічнага калектыву. У першую чаргу нам неабходна было знайсці матэрыял, на аснове якога можна было стварыць захапляючую гульневую праграму, аб'яднаную адзінай мэтай. Адпраўным пунктам у яе стварэнні стала карта А.Грына сваёй выдуманай краіны. Так нарадзілася ідэя тэматычнага года "Грынландыя". Па форме гэта была гульня-падарожжа па гарадах твораў А.Грына. Дэвізам і асноўнай ідэяй гульні стаў радок з папулярнай бардаўскай песні: "И пусть не станет серым алый парус".

Цяжка расказаць у газетнай публікацыі праграму гэтай гульні, пераказ якой займае 12 машынапісных лістоў. Паспрабую коратка выкласці яе асноўныя палажэнні. У гульні прымалі ўдзел усе настаўнікі і вучні школы, калектыў якой на перыяд гульні пераўтварыўся ў флот Грэнландыі. Ён складаўся з трох эскадраў, у склад якіх уваходзілі 12 экіпажаў (класаў). Эскадра — гэта рознаўзроставы зводны атрад. Работа па зводных атрадах дазваляла нам ва ўмовах згортвання дзейнасці дзіцячых акцябрацкіх, піянерскіх і камсамольскіх арганізацый актывізаваць сумесную дзейнасць дзяцей і падлеткаў. Кіраўніцтва гульнёй ажыццяўляў штаб калектыўнай творчай дзейнасці, які атрымаў назву Адміралцейства. Кожны экіпаж (класны калектыў) выбраў клас парусніка, на якім збіраўся адправіцца ў плаванне, назву карабля і флаг.

5 кастрычніка 1991 года на творчым свяце "Дзень нараджэння калектыву" быў дадзены старт гульні. З Паўднёвага порта па курсу востраў фантазіі — Ліс—Гель-Г'ю — востраў Святога Андрэя — форт Вікторыя — Зурбаган адправіліся ў плаванне кліпер "Стэла" (11 клас), лінкор "Дванаццаць апосталаў" (10 клас), фрэгат "Арабела" (9 клас), галіон "Сакрэт" (8 клас), каравела "Санта-Марыя" (7 клас), лінкор "Мушкецёры" (6 клас), каравела "Арыядна" (5—6 клас), брыг "Гардэмарыны" (5 "А" клас), шлюп "Чайка" (4 клас), шхуна "Маяк" (3 клас), брыганціна "Смелы" (2 клас), яхта "Дружныя" (1 клас). Традыцыйны "Дзень нараджэння калектыву" расцвіў у гэты дзень карабельнымі флагамі ўсіх колераў вясёлкі. Кульмінацыяй свята стала пасвячэнне ў юнгі першакласнікаў. Замест акцябрацкіх зорачак ім уручалі значкі з малюнкам парусніка з пунсовымі ветразямі. Кожная агульная стаянка флоту — гэта розныя калектыўныя творчыя справы або святы. Возьмем для прыкладу адно з іх. Стаянка ў порце Гель-Г'ю. Вось вытрымка з лоцыі гульні: "§1. Пераход з Ліса ў Гель-Г'ю займае дастаткова працяглы перыяд часу. З 1 па 11 студзеня караблі становяцца на зімовую стаянку і спісваюць экіпажы на бераг. КАНІКУЛЫ! З 11 студзеня па 1 лютага вы можаце заняцца даследаваннем паўвострава Казкі, берага Прыгодаў і вострава фантазіі. Для гэтага экіпажам 1—4 класаў на канікулах трэба прачытаць кнігі Ю.Алешы "Тры таўстуны", П.Бажова "Малахітавая шкатулка", Л.Лагіна "Стары Хатабыч". Экіпажы 5—8 класаў знаёмяцца з творамі Б.Жыткова, А.Бяляева, К.Паўстоўскага, А.Грына. Экіпажы старшакласнікаў адкрываюць для сябе "Аэліту" і "Гіпербалоід інжынера Гарына" А.Талстога, "Арыэль" і "Галаву прафесара Доуэля" А.Бяляева, "Бліскучы свет" і "Бягучую па хвалях" А.Грына. Вынікі сваіх адкрыццяў экіпажы наносяць на карту Грэнландыі і наладжваюць "троп на баку" (праводзяць літаратурныя вечары, гутаркі і да т.п.).

§2. У гэты перыяд экіпажы рыхтуюцца да Валянцінава дня (Сусветнага дня закаханых). У Покеце будзе працаваць школа танцаў, у Сан-Рыолі — школа добрых манер, у Дочары — канцэрн "Валянцінкі".

§3 Да КТС Валянцінаў дзень дапускаюцца экіпажы, якія выканалі праграму пераходу Ліс — Гель-Г'ю.

§4. 1 лютага пасля таго, як адаб'юць восем склянак (12.00) Асоль і Артур Грэй маюць гонар запрасіць вас на баль.

У ходзе рэалізацыі тэматычнага года не толькі ажывілася пазаўрочнае жыццё школы, але і навучальны працэс набыў новыя рысы. Заданні лоцыі садзейнічалі імкненню вучняў набыць дадатковыя веды па ўсіх прадметах. Настаўнікі-прадметнікі, выконваючы функцыі кансультантаў (лоцманаў), не вучылі, а дапамагалі навучыцца набываць веды самастойна. У працэсе падрыхтоўкі агульнашкольных КТС, з'явіліся часовыя зводныя экіпажы акцёраў, тэхнікаў, афармляльнікаў, сцэнарыстаў і г.д. Змянальнасць складу гэтых экіпажаў і добраахвотны прынцып фарміравання дазваляў многім школьнікам паспрабаваць свае сілы ў розных відах творчай дзейнасці.

Практыка дзейнасці зводных атрадаў парадзіла ідэю стварэння школьнай грамадскай арганізацыі Братэрства шкаляроў. Не ўсё задуманае намі ажыццявілася. Інфляцыя абясцэніла грошы, заробленыя вучнямі на дабрачынных велікодных кірмашах і зрабіла немагчымай паездку зводнага экіпажа на магілу А.Грына ў Стары Крым. Не ў поўнай меры была ажыццёўлена праграма актывізацыі навучальнай дзейнасці. Але засталося адчуванне Свята, якое было з намі цэлы год. Калі апублікаваць усе матэрыялы Грынландыі (лоцыю, карабельныя журналы, загады Адміралцейства, выпускі АНІСа (агенцтва навін і інфармацыі боцмана Сілыча і юнгі Солнцшкіна), сцэнарыі КТС і святаў), то атрымалася б даволі салідная кніга.

На жаль, па розных прычынах мы не здолелі замацаваць і развіць далей тое добрае, што было набыта ў ходзе рэалізацыі тэматычнага года. А шкада! Вось і ўзнікла ў мяне думка звярнуцца да вас, мае калегі.

**Калі вас зацікавіла ідэя правядзення тэматычнага года па матэрыялах кніг Дж.Р.Р.Талкіена, давайце разам папрацуем над стварэннем такой праграмы арганізацыі выхаваўчай дзейнасці. Калі над Міжзем'ем навісла пагроза перамогі сіл Зла, усе яе жыхары (цудоўныя эльфы, працавітыя гномы, мужныя людзі і малышы-хобіты) аб'ядналіся, і Кальцо Усеўладдзя было пераможана Кальцом Дружбы. Шэсць абласцей у нашай Рэспубліцы, сотні гарадскіх і сельскіх школ у кожнай з іх. Калі нават па адной школе з кожнай вобласці ўвойдзе ў прапануемае кальцо Супрацоўніцтва, то мы зможам зрабіць значны крок у абнаўленні навучальна-выхаваўчага працэсу. Аб'яднанымі намаганнямі мы маглі б прадоўжыць справу, пачатую акадэмікам І.П.Івановым і стварыць тэорыю і методыку арганізацыі тэматычнага года. Вось тады і можна было б напісаць кнігу "Пра жыццё зусім добрае" ў нашых школах, у якой будзе шмат аўтараў.**

Пішыце, прыязджайце!
213813 г. Бабруйск, вул. Пушкіна, дом 3 а, кв. 15.

**Уладзімір ЧМІЛЬ,**
**Кальцо Супрацоўніцтва.**

**Малюнкі аўтара.**

## ПРОФІЛЬ УЗАЕМНЫХ ІНТАРЭСАЎ

Па ўсім бачна, што ў школьнай адукацыі мэта захавання і развіцця інтэлектуальнага патэнцыялу краіны паступова выходзіць на першы план: болей і болей ствараецца ўстаноў новага тыпу (гімназій, ліцэяў, коледжаў), а ў звычайных сярэдніх школах, дзе вялікая колькасць вучняў — класаў з паглыбленым ці профільным вывучэннем тых ці іншых прадметаў. Аднак у друку часцей за ўсё канстатуецца сам факт адкрыцця школы (класа) з ухілам, пералік прадметаў, якія будуць выкладацца, назвы ўстаноў, якія возьмуць шэфства і гэтак далей. А вось пра тое, якія цяжкасці могуць сустрэцца ў паўсядзённай працы настаўніка, на жаль, пішуць мала.

Папрацаваўшы некалькі гадоў у профільным фізіка-матэматычным класе, я пераканаўся ў тым, што гэтая справа хоць і вельмі пачэсная, але звязаная з самымі разнастайнымі праблемамі, прычым у большасці сваёй не навукова-метадычнымі, а арганізацыйнымі.

Барацьба пачынаецца ўжо за саму ідэю стварэння профільнага класа, таму што заўсёды знойдуцца людзі, якія будуць даказваць, што без такіх класаў працаваць лягчэй, што вы забіраеце лепшых вучняў, што ваш профіль увогуле не патрэбен ні школе, ні дзяржаве, прынамсі, у бліжэйшыя гады. Выйсце тут адно: паказаць заявы школьнікаў аб іх жаданні вывучаць паглыблена менавіта ваш прадмет. А каб такія заявы з'явіліся, трэба добра ведаць схільнасці вучняў у 9-м класе, пажадана папрысутнічаць у іх на экзаменах і, канешне, правесці з імі агітацыйную работу накшталт той, якой займаліся колькі гадоў таму прадстаўнікі прафтэхвучылішчаў.

Калі вы атрымаеце перамогу і клас будзе створаны, то вас чакае барацьба за права весці факультатывы ці курсы па выбары па вашым профілі. Вам будуць гаварыць, што ў вас і так болей гадзін, чым у звычайным класе, а вось другому настаўніку не хапае да стаўкі, то няхай ён з вашымі вучнямі вядзе свае факультатывы. На маю думку, гэта тое ж самае, што сказаць двум маладым людзям, якія кахаюць адзін аднаго, каб яны пасля абеду не сустракаліся, бо і так бачацца палову дня. Канешне, дапамагчы бліжняму свайму — гуманная справа, але ж не варта забываць, што школы створаны не для настаўнікаў, а для вучняў, і вялікі грэх пазбаўляць апошніх магчымасці сустракацца з любімым прадметам на факультатывах.

Вырашэнне наступных двух пытанняў ад настаўніка амаль не залежыць, але на працу яго ўплывае ў вельмі моцнай ступені, асабліва калі ён выкладае дакладныя навукі: 1) ні ў якім разе нельга дапусціць, каб у раскладзе стаялі апошнімі ўрокамі прафілюючыя прадметы, бо аддача ад іх з-за стомленасці вучняў будзе толькі крыху вышэйшая за нуль; 2) да працы ў такім класе патрэбна прыцягваць высокакваліфікаваных і неканфліктных настаўнікаў, якія будуць весці іншыя прадметы (Маецца на ўвазе не толькі адмысловае веданне сваёй навукі, але і магчымасць перабудаваць прыкладныя праграмы з улікам асаблівасцяў профілю класа, каб не ўнесці "інфекцыю" канфлікту накшталт "фізіка-лірыка"). Зразумела, што для ўдумлівых кіраўнікоў школ гэтыя пытанні не застануцца па-за ўвагай.

Пераадолеўшы такія перашкоды, непасрэдную працу з вучнямі найлепш пачынаць, як гэта ні дзіўна, з іх... раз'яднання. Згадзіцеся, што асноўным "ворагам" у вучобе з'яўляецца спісванне, а асноўным памочнікам — самастойнае авалоданне ведамі. Апошняе і маецца на ўвазе пад раз'яднаннем. Падзялюся маленькім "сакрэтам" у гэтай справе. Каб выявіць ступень самастойнасці ў працы вучняў, у пачатку першай чвэрці прапануйце ім невялікую самастойную работу па 2-х варыянтах, якая ўтрымлівае пытанне, на якое нельга даць так званы шаблонны адказ. Пасля праверкі вы ўжо будзеце валодаць неабходнай вам інфармацыяй, звычайна не вельмі радаснай. Але не засмучайцеся, ёсць выйсце. Усе наступныя самастойныя работы, кантрольныя, залікі праводзьце па такой колькасці варыянтаў, колькі ў вас вучняў у класе. Канешне, для гэтага ад вас таксама спатрэбяцца значныя намаганні. Узнагарода прыйдзе ў той момант (звычайна напрыканцы другой чвэрці), калі вы дасце вучням работу па двух варыянтах, а яны... гэтага не заўважаць, працуючы самастойна.

Пасля першага года профільнага навучання дзеці пачынаюць больш асэнсавана адносіцца да вучобы. У іх з'яўляецца рэальная мэта: паступіць у канкрэтную ВНУ. З гэтага часу ў класе ўзнікаюць маленькія групкі з трох-чатырох вучняў, аб'яднаныя агульнай цікавасцю ці да горада, дзе будуць вучыцца, ці да ВНУ, куды збіраюцца разам паступаць, або да спецыяльнасці, якую абралі. Вось у гэты момант вельмі карысна пагутарыць з вучнямі і іх бацькамі наконт паступлення на завочныя падрыхтоўчыя курсы (іх маюць недзе каля 20 ВНУ у Рэспубліцы). Як паказвае вопыт, гэтыя заняткі не толькі не перашкаджаюць школьнай вучобе, а, наадварот, спрыяюць ёй. Я атрымліваў сапраўдную асалоду, калі назіраў, як мае выхаванцы абменьваліся тэкстамі дасылаемых кантрольных работ, спрачаліся наконт дакладнасці рашэнняў, рыхтаваліся да паступлення па-сапраўднаму. Прычым настаўнік не будзе заставацца ў баку ад гэтай працы: давядзецца самому знаходзіць рашэнні складаных задач, падказваць назвы кніг, дзе некаторыя пытанні разгледжаны больш падрабязна і проста і г.д. Адным словам, такая праца пойдзе на карысць і таму, каго вучаць, і таму, хто вучыць. Паколькі падрыхтоўчыя курсы платныя ў большасці сваёй, то не ўсе бацькі змогуць заплаціць за сваіх здольных да вучобы дзяцей, таму пажадана з году ў год збіраць дасылаемыя кантрольныя работы, а таксама тэксты прыкладных заданняў на ўступных экзаменах, разнастайную літаратуру па прадмету з улікам таго, каб матэрыял быў даступны ўсім вучням вашага класа.

Ні ў якім разе нельга ігнараваць удзел у алімпіядах па прадмету. Гэтая справа карысная з двух бакоў: па-першае, вучні выпрабоўваюць сябе, бачаць узровень сваіх ведаў у параўнанні з іншымі і, па-другое, могуць мець дадатковы шанец для паспяховага паступлення ў ВНУ.

Калі ж вам пашчасціць акрамя выкладання свайго прадмета быць яшчэ і класным кіраўніком у профільным класе, то лепей адразу адмовіцца ад класных гадзін у той форме, якую мы самі памятаем са школы, а замест іх праводзіць заняткі, на якіх бы вучні навучыліся самым простым рэчам, што спатрэбяцца ім адразу пасля выпускных экзаменаў. Каб не выйшлі са школы "граматныя прафесары", не прыстасаваныя да ўмоў рэальнага жыцця (Пра гэта я расказаў у "НГ" за 19.03. 1994 г.).

Вось такімі я ўяўляю асноўныя напрамкі дзейнасці ў профільным класе. Застаецца апошняе: у найбольшай ступені зачараваць дзяцей сваёй высокай кваліфікацыяй, неабсяжнымі і ўпэўненымі ведамі, уменнем, працавітасцю, чысцінёй душы — і поспех вам будзе гарантаваны.

**Уладзімір ЗДАНОВІЧ,**
**настаўнік фізікі сярэдняй школы №1**
**Драгічына.**

## ПОШУК "ЗАЛАТОЙ СЯРЭДЗІНЫ"

Пры распрацоўцы падручнікаў новага пакалення па матэматыцы асаблівая ўвага павінна быць звернута на вывучэнне найбольш складаных і недастаткова распрацаваных у метадычных адносінах тэм і пытанняў. Да такіх, у першую чаргу, адносіцца курс геаметрыі сёмага класа і асабліва пачатак яго. Выкладанне гэтых тэм і пытанняў у дзеючых падручніках не адпавядае патрабаванням адукацыі, не задавальняе настаўніка.

Навуковыя курсы геаметрыі будуюцца на аксіяматычнай аснове. Як вядома, аксіяматычны метад, як і ўсякае дэдуктыўнае пабудаванне, — гэта гульня, у даным выпадку — гульня матэматычная. Паўстае пытанне: чаму выкладанне сістэматычнага курса геаметрыі не вядзецца з самага пачатку на аксіяматычнай аснове? Але такі шлях, як адзначаецца ў метадычнай літаратуры, бясплённы, нават шкодны. Гэта вынікае з дзвюх наступных, узаемазвязаных, акалічнасцяў: па-першае, аксіяматычнае пабудаванне пэўнай тэорыі (навукі, навуковай галіны) — гэта вынік развіцця яе, а не пачатак, па-другое, парушаецца адзін з важных законаў біянетыкі, які сцвярджае, што эвалюцыя індывідуума скарочана паўтарае эвалюцыю рода. Сказанае пераканаўча пацвярджае, што праблема падрыхтоўкі і вывучэння першай тэмы сістэматычнага курса геаметрыі — важная, сур'ёзная праблема. З гэтым згодны ўсе. Яе складанасць служыць падставай таго, што ў дзеючых падручніках па геаметрыі сутнасць аксіяматычнага метаду практычна не растлумачваецца або растлумачваецца позна. Гэта другая крайнасць. Вывад: неабходны пошук "залатой сярэдзіны". Сутнасць аксіяматычнага метаду трэба растлумачваць паступова з першых урокаў (тым самым дабіцца яго разумення) і вырашыць праблему выхавання патрэбнасці доказу. Гэта зрабіць не толькі трэба, але і можна. Абгрунтуем сказанае.

Паўторымся: аксіяматычнае пабудаванне — гэта матэматычная гульня. Возьмем для параўнання гульню ў шахматы. З чаго пачынаецца навучанне ёй? Спачатку даюцца назвы фігур, а потым растлумачваюцца правілы гульні. Геаметрычнымі "фігурамі" з'яўляюцца яе асноўныя паняцці, а "правіламі гульні" — аксіёмы. Заходзячы з прыведзенага параўнання, навучанне геаметрыі ў 7 класе выглядае так: мы садзім вучня каля гуляючых шахматыстаў і гаворым: "Глядзі, уважліва глядзі, як трэба гуляць!" Пры гэтым папярэдне не растлумачылі ні назваў фігур, ні правілы гульні. Зразумела, так ніхто нікога гуляць у шахматы не навучыць. А пачаткам сістэматычнага курса геаметрыі мы спрабуем вучыць менавіта так.

Паміж дзеючымі падручнікамі па геаметрыі ёсць істотныя адрозненні. Але агульнае ў іх тое, што даецца назапашванне матэрыялу, а "правілы гульні", зноў жа, своечасова не растлумачваюцца.

Такі падыход бесперспектыўны.

Нельга думаць, што праблемай гэтай ніхто не займаўся. Праводзіліся даследаванні і ўносіліся прапановы. Ёсць рэкамендацыі аксіяматыку ў школе ўводзіць паступова і даваць няпоўную або залішнюю сістэму аксіём. Мы не з'яўляемся прыхільнікамі ні адной з гэтых ідэй. Пры няпоўнай сістэме аксіём адразу ж узнікаюць лагічныя хібы. Выкладанне на залішняй аксіяматыцы аказваецца грувасткім і таму непажадным. Дзе выйсце?

Выкладанне геаметрыі мы прапануем параўнаць з будаўніцтвам дома. Вядома, што яно пачынаецца з падмурка. Такім падмуркам у планіметрыі з'яўляюцца асноўныя паняцці. Імі будзем лічыць наступныя: 1) пункт; 2) прамая; 3) "ляжаць паміж" (для пунктаў на прамой); 4) мера (даўжыня — для адрэзка, градусная мера — для вугла). Гэтыя, як і многія іншыя, паняцці фарміруюцца ў свядомасці чалавека ў выніку шматлікіх назіранняў і разважанняў. Таму мы перш за ўсё затрымліваемся на інтуітыўных уяўленнях аб пункце і частцы прамой. Геаметрычная фігура разглядаецца як любое мноства пунктаў. Да асноўных паняццяў далучаецца паняцце накладання. І пасля адпаведных тлумачэнняў гаворыцца, што дзве геаметрычныя фігуры называюцца роўнымі, калі іх можна сумясціць накладаннем. Такі коратка змест §1 "Асноўныя паняцці планіметрыі".

У §2 "Паняцці і іх азначэнні" перш за ўсё звяртаецца ўвага на тое, што ў папярэднім параграфе мы двойчы ўжывалі слова "называецца". Першы раз мы гаварылі, што геаметрычнай фігурай называецца любое мноства пунктаў. Гэтым самым — растлумачылі паняцце геаметрычнай фігуры праз агульнаматэматычнае паняцце мноства і асноўнае геаметрычнае паняцце пункта. Заўважым, што ў першым параграфе ішла размова пра паняцце мноства, разглядаліся прыклады. У другім сказе сказана, што дзве фігуры называюцца роўнымі, калі яны супадаюць пры накладанні. Такім чынам растлумачана паняцце роўнасці праз асноўнае паняцце накладання, г.зн. дадзена азначэнне пэўнага паняцця. Тут асабліва выдзяляецца (гэта значыць выкарыстоўваецца слова "азначэнне") увядзенне паняццяў адрэзка і вугла. У заключэнне ставіцца і даецца адказ на пытанне: ці можна даць азначэнне кожнаму паняццю, якім мы карыстаемся?

Трэці параграф называецца "Аксіёмы і тэарэмы". Тут пасля адпаведнай падрыхтоўкі ўводзяцца толькі тры аксіёмы: 1) аксіёма прамой; 2) аксіёма размяшчэння пунктаў на прамой; 3) аксіёма размяшчэння пунктаў на плоскасці. Распрацаваны намі курс планіметрыі будуецца на шасці яўна ўведзеных аксіёмах. Дабіцца гэтага ўдалося таму, што мы пайшлі не па шляху прыняцця няпоўнай ці залішняй сістэмы аксіём, а па шляху прыняцця залішняй колькасці асноўных паняццяў. Так, мы прынялі ў якасці асноўнага паняцце накладання і абмежаваліся інтуітыўным разуменнем яго. Гэта не перашкодзіла пабудаваць курс на адпаведным узроўні.

Тэарэму мы трактуем як задачу на доказ. Кожная тэарэма і кожная аксіёма мае адпаведную назву. У некаторых выпадках (дзе мы лічылі мэтазгодным) азначэнню паняцця папярэднічае доказ тэарэмы яго існавання. Даецца пакрокавае афармленне доказу тэарэм. У заключэнне ставіцца і даецца адказ на пытанне: ці можна даказаць усе сцвярджэнні геаметрыі?

Пасля кожнага параграфа прапануюцца пытанні і практыкаванні. Утрымліваюць яны пытанні па тэорыі і мінімум задач на адзнаку "здавальняюча". Некаторыя пытанні і заданні носяць характар тэстаў. Акрамя гэтага, прапануюцца задачы двух больш высокіх узроўняў.

**Мікола ГВАЗДОВІЧ,**
**кандыдат фізіка-матэматычных навук,**

**Антон ЯНЦЭВІЧ,**
**кандыдат педагагічных навук,**
**дацэнты БДПУ.**

# НГ-ІНФАРМ

## ПАВЕДАМЛЯЕ ПРЭС-ЦЭНТР МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ

# ШТО, ДЗЕ, КАЛІ

5—7 кастрычніка філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага універсітэта пад эгідай Міжнароднай асацыяцыі выкладчыкаў рускай мовы і літаратуры правёў міжнародную канферэнцыю "Нацыянальна-культурны кампанент у тэксце і ў мове". На канферэнцыі працавалі лінгвістычная, лінгвакультуралагічная, метадычная і літаратуразнаўчая секцыі. За "круглым сталом" "Рускі тэкст, арыентаваны на беларускую культуру; беларускі тэкст, арыентаваны на беларускую і іншыя нацыянальныя культуры" ўдзельнікі канферэнцыі абмеркавалі надзённыя праблемы ўзаемадзеяння двюх моў. На канферэнцыю былі запрошаны вядомыя навукоўцы з краін замежжа.

### У Інстытуце павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кіруючых работнікаў і спецыялістаў адукацыі:

3—15 кастрычніка факультэт кіруючых работнікаў і спецыялістаў пазашкольных устаноў і выхавання праводзіць курсы для супрацоўнікаў абласных і гарадскіх упраўленняў адукацыі, якія курыруюць выхаваўчую работу. Навучальны план курсаў прадугледжвае актыўныя формы работы са слухачамі па праблемах арганізацыі выхаваўчай работы, па педагагічным майстэрстве. Запланаваны сустрэчы з вядучымі вучонымі рэспублікі.

Практычныя заняткі праводзяцца на базе аддзелаў адукацыі, навучальных устаноў новага тыпу.

3—29 кастрычніка факультэт кіруючых работнікаў і спецыялістаў вышэйшай школы праводзіць курсы для метадыстаў ЦУН, навукова-метадычнага цэнтра навучальнай кнігі і сродкаў навучання. Разглядаюцца актуальныя пытанні пабудовы навучальна-метадычнага комплексу, праводзіцца аналіз навучальнай кнігі структуры падручніка і навучальнага дапаможніка, віды навучальных выданняў, акрэслены напрамкі арганізацыйна-метадычнай работы.

3—29 кастрычніка факультэт кіруючых работнікаў і спецыялістаў вышэйшай школы праводзіць курсы для выкладчыкаў ВНУ па тэме "Псіхолага-педагагічныя аспекты навучальнага працэсу ў вышэйшай навучальнай установе". Разглядаюцца пытанні стандартызацыі і стандарты адукацыі, псіхалагічныя асаблівасці фарміравання мыслення навучэнцаў, пытанні рэйтынгавай сістэмы ацэнкі ведаў, арганізуецца праца творчых майстэрняў.

3—29 кастрычніка факультэт кіраўнікоў і спецыялістаў дзіцячых дашкольных устаноў праводзіць курсы для загадчыкаў і метадыстаў дашкольных устаноў па тэме "Псіхалагічныя праблемы выхавання і навучання дзяцей".

3-29 кастрычніка факультэт педагогаў-дэфектолагаў праводзіць курсы для настаўнікаў лячэбнай фізкультуры санаторных школ-інтэрнатаў. Даецца інфармацыя аб прычынах, механізмах развіцця, праяўленнях і прафілактыцы захворванняў нервовай сістэмы, дыхальнай, стрававальнай і сардэчна-сасудзістай сістэм, а таксама апорна-рухальнага апарата. Раскрываюцца пытанні парушэнняў навучальнай дзейнасці, паводзін і адаптацыі ў калектыве дзяцей з рознымі захворваннямі.

Выкладаюцца методыка адбору вучняў у групы ЛФК, пытанні ўрачэбнага кантролю і даецца сістэма аказання дапамогі хворым дзецям. Большая частка часу адводзіцца на выкладанне практычных рэкамендацый, на правядзенне заняткаў па карэкцыі адхіленняў у здароўі метадамі і сродкамі лячэбнай фізкультуры.

На курсы запрашаюцца настаўнікі фізкультуры не толькі санаторных, але таксама сярэдніх і спецыяльных агульнаадукацыйных школ.

З 3 кастрычніка па 5 лістапада факультэт кіруючых работнікаў і спецыялістаў школ арганізуе курсы для намеснікаў дырэктараў сярэдніх школ. Навучальна-тэматычны план курсаў прадугледжвае новыя падыходы да арганізацыі працы педагагічнага калектыву на аснове сацыяльна-псіхалагічных падыходаў (тэма "Канфлікт у педагагічным асяроддзі", "Тэхніка педагагічных зносін") а таксама спецкурс "Новыя педагагічныя тэхналогіі і ўмовы іх эфектыўнага выкарыстання ў школе".

10—29 кастрычніка факультэт работнікаў і спецыялістаў вышэйшай школы праводзіць курсы для загадчыкаў кафедраў ВНУ. Асноўная ўвага будзе ўдзелена метадалагічным, арганізацыйна-метадычным, навуковым пытанням аптымальнага забеспячэння падрыхтоўкі сучасных спецыялістаў.

З 10 кастрычніка па 5 лістапада факультэт кіраўнікоў і спецыялістаў дзіцячых дашкольных устаноў праводзіць курсы для загадчыкаў і метадыстаў дашкольных устаноў "Псіхолага-педагагічныя праблемы ўзаемадзеяння дзіцячага сада і сям'і ва ўмовах гуманізацыі".

У праграме навучання на курсах будуць дадзены:

— сістэма работы кіраўніка дашкольнай установы;

— крытэрыі ацэнкі работы педагогаў;

— дыягнастычныя падыходы ў дзейнасці выхавацеля;

— мадэляванне аптымальных варыянтаў планавання работы дзіцячага сада і выхавацеля;

— асабова-арыентаваны падыход да арганізацыі педагагічнага працэсу ў дзіцячым садзе.

Практычныя заняткі праводзяцца на базе лепшых дашкольных устаноў.

13 кастрычніка пройдзе пасяджэнне Каардынацыйнай рады па навуковых даследаваннях у галіне адукацыі. Разглядаюцца пытанні эфектыўнасці навуковых даследаванняў і іх укараненне ў навуковы працэс.

### У Нацыянальным інстытуце гуманітарных навук:

25—26 кастрычніка адбудзецца міжнародная навукова-практычная канферэнцыя "Адукацыя і нацыянальна-культурнае адраджэнне". Разглядаецца шырокае кола праблем па развіцці адукацыі ва ўмовах нацыянальна-культурнага адраджэння.

10 кастрычніка плануецца пачаць месячныя курсы па павышэнні кваліфікацыі выкладчыкаў курсаў "Асновы сацыяльна-гуманітарных ведаў", "Гісторыі" і "Гісторыі Беларусі" сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў, ПТВ і сярэдніх школ.

Для выкладчыкаў ССНУ, ПТВ і сярэдніх школ 10—14 кастрычніка праводзіцца рэспубліканскі навукова-практычны семінар "Сусветная мастацкая культура: змест курса, праграма, метадыка выкладання".

З 18 па 28 кастрычніка праводзіцца чарговая сесія па перападрыхтоўцы выкладчыкаў ВНУ па культуралогіі.

З удзелам прадстаўнікоў дзяржаўных органаў, палітычных партый і рухаў для слухачоў інстытута будуць праведзены наступныя "круглыя сталы".

10 кастрычніка — "Дзяржаўнае будаўніцтва: мадэлі, перспектывы".

15 кастрычніка — "Палітычныя партыі і рухі ў Рэспубліцы Беларусь".

22 кастрычніка — "Палітычныя працэсы ў Рэспубліцы Беларусь: погляд журналістаў".

### Міжнародныя канферэнцыі:

18—19 кастрычніка ў Беларускім дзяржаўным універсітэце адбудзецца міжнародная навуковая канферэнцыя "М.В.Доўнар-Запольскі: Жыццё. Дзейнасць".

21—22 кастрычніка ў Беларускай дзяржаўнай політэхнічнай акадэміі педагогі і навукоўцы нашай краіны і замежжа абмяркуюць праблемы інжынерна-педагагічнай адукацыі: гісторыя, праблемы, перспектывы.

21—25 кастрычніка Мінскі дзяржаўны лінгвістычны універсітэт праводзіць міжнародную навукова-практычную канферэнцыю "Усходняя Еўропа: палітычны і сацыяльна-культурны выбар".

26—28 кастрычніка ў Беларускім дзяржаўным педагагічным універсітэце пройдзе міжнародная навукова-практычная канферэнцыя па праблеме "Актуальныя праблемы выкладання біялагічных дысцыплін і арганізацыя навуковых даследаванняў".

### Рэспубліканскія канферэнцыі і семінары:

11—13 кастрычніка ў Беларускім дзяржаўным універсітэце навукоўцы краіны збяруцца на навукова-практычную канферэнцыю "Эксперыментальныя асновы сінергетыкі".

11—13 кастрычніка Беларускі дзяржаўны педагагічны універсітэт праводзіць рэспубліканскую навукова-практычную канферэнцыю "Новыя формы і метады прафарыентацыі і даінстытуцкай падрыхтоўкі моладзі".

18—19 кастрычніка ў Гомельскім дзяржаўным універсітэце праводзіцца рэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя "Развіццё навуковых асноў удасканалення педпрактыкі студэнтаў".

25—26 кастрычніка ў Віцебскім дзяржаўным педагагічным універсітэце адбудзецца рэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя "Выяўленчае мастацтва ў сістэме адукацыі".

25—26 кастрычніка Брэсцкі дзяржаўны педагагічным інстытут праводзіць рэспубліканскую навукова-практычную канферэнцыю "Дыялектыка свядомасці сучаснай моладзі".

26 кастрычніка на навукова-практычнай канферэнцыі ў Мінскім дзяржаўным лінгвістычным універсітэце студэнты і аспіранты нашай краіны маюць магчымасць выказаць свае меркаванні па праблеме "Беларуская мова сярод еўрапейскіх".

27—28 кастрычніка ў Гродзенскім дзяржаўным універсітэце адбудзецца рэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя "Гістарычнае краязнаўства".

24—27 кастрычніка на базе школ Мінска упраўленне агульнай сярэдняй адукацыі Міністэрства адукацыі і навукі праводзіць рэспубліканскі семінар "Формы, метады і сродкі навучання малодшых школьнікаў у сістэме класаў развіццёвага навучання".

Віктар ІЎЧАНКАЎ,
вядучы эксперт упраўлення аналітычнай работы і перспектыўнага развіцця адукацыі.

# ДА КАНСТРУКТЫЎНАГА СУПРАЦОЎНІЦТВА

У Міністэрстве адукацыі і навукі Беларусі адбылася сустрэча міністра Васіля Стражава з прадстаўнікамі нацыянальных культурна-асветніцкіх аб'яднанняў краіны.

Адзначана, што за апошнія пяць гадоў створана 12 аб'яднанняў нацыянальных меншасцей, якія прадстаўляюць больш як 20 працэнтаў грамадзян беларускай дзяржавы. Пабудова незалежнай і заможнай Беларусі немагчыма без задавальнення адукацыйных патраб тых нацыянальных меншасцей, што жывуць побач з беларусамі на іх этнічнай зямлі. Таму неабходна каардынацыя дзеянняў дзяржаўных органаў і грамадскіх арганізацый у галіне міжнацыянальных адносін, дасягнення аптымальнага спалучэння агульнадзяржаўных інтарэсаў і інтарэсаў нацыянальных меншасцяў, якія жывуць у краіне. Пры гэтым трэба вывучаць і фарміраваць грамадскую думку ў галіне нацыянальных адносін , у тым ліку і патраб нацыянальных меншасцяў.

Мэтазгодна настойліва садзейнічаць прапагандзе дасягненняў культуры ўсіх нацыянальных меншасцяў, далучаць грамадзян розных нацыянальнасцяў да іх культуры, мовы, традыцый і звычаяў, садзейнічаць культурнаму абмену паміж імі і станаўленні на гэтай аснове сапраўднай культуры міжнацыянальных адносін.

Выказана прапанова: з мэтай правядзення арганізацыйнай работы па адраджэнні культуры, традыцый нацыянальных меншасцяў неабходна стварыць структуру, якая б прафесійна займалася справамі, каардынавала ўсю дзейнасць у галіне нацыянальных меншасцяў, мела магчымасць выказваць іх рады і пажаданне, выдаваць сваю газету, атрымліваць дзяржаўную дапамогу ў вырашэнні іншых неадкладных праблем.

Удзельнікі сустрэчы асаблівую ўвагу ўдзялялі пытанням задавальнення патраб нацыянальных меншасцяў ў галіне адукацыі. Гэта адкрыццё школ, класаў, груп па вывучэнню нацыянальнай мовы, гісторыі, культуры. Таму неабходна арганізаваць падрыхтоўку кадраў, выпуск неабходных падручнікаў. Патрэбна дапамога з боку Міністэрства адукацыі ў арганізацыі і дзейнасці нядзельных школ.

Размова ішла аб неабходнасці правядзення адпаведнай тлумачальнай работы сярод абласных упраўленняў, гарадскіх і раённых аддзелаў адукацыі па аказанні дапамогі нацыянальным меншасцям у задавальненні патраб у галіне адукацыі. Мэтазгодна, гаварылася падчас сустрэчы, правесці калегію міністэрства сумесна з кіраўніцтвам нацыянальных культурна-асветніцкіх аб'яднанняў па пытаннях іх дзейнасці ў галіне адукацыі і асветы.

Неабходна вырашаць пытанні мэтавага прыёму прадстаўнікоў нацыянальных меншасцяў у ВНУ Рэспублікі (у першую чаргу залічваць на вучобу ў БДУ, лінгвістычны універсітэт, Беларускі універсітэт культуры, педагагічныя вучылішчы). Ёсць і патрэба ў прыёме на вучобу ў аспірантуры.

Старшыня Мінскага гарадскога армянскага культурна-асветніцкага таварыства Л.Дарбінян выказаў просьбу аб прыёме на вучобу дзяцей у беларускія школы, бацькі якіх часова пражываюць на тэрыторыі Беларусі.

Прадстаўнік татараў-мусульман узняў пытанне аб адкрыцці ў Гродзенскім універсітэце факультэта "Усходазнаўства".

Безумоўна, у нацыянальных супольнасцяў праблем шмат — аб гэтым вядома міністэрству, і іх трэба вырашаць сумеснымі намаганнямі. Дарэчы, міністэрства не адхіляецца ад гэтых праблем, яно гатова да канструктыўнага супрацоўніцтва, што засведчылі падчас сустрэчы прадстаўнікі нацыянальных культурна-асветніцкіх аб'яднанняў.

Міхась АНІСЕНКА.

## ФОТАФАКТ

Напярэдадні Дня настаўніка ў сярэднюю школу № 109 Мінска завітаў з канцэртам-віншаваннем калектыў "Гармонія" Асацыяцыі фальклярыстаў Беларусі (мастацкі кіраўнік М.Слізкі, музычны — В.Ляўчук). Менавіта ў гэтай школе працаваў настаўнікам Іван Цітавец, тут пачыналася яго паэтычная дзейнасць. Гучалі словы ягоных вершаў "Настаўніца", "Пралескі", "Школа".

Гэта ім, нястомным працаўніцам, сціплым жанчынам, добрым настаўніцам, што ахвяравалі сваё жыццё дзецям, падараваў вянок лірычных песень на словы Івана Цітаўца самадзейны кампазітар Міхась Слізкі. "Жыта", "Каліна", "Рэчка Можа", "Радзіма" ў выкананні салістак "Гармоніі" Валянціны Ляўчук, Святланы Сачак, Святланы Хілько прыемна ўразілі прысутных, настроілі іх на лірычны лад. А колькі народных песень і танцаў ведаюць дырэктар школы А.Шандора, арганізатар пазашкольнай работы В.Герасімчык, завуч В.Абрамовіч, настаўніцы В.Ягоўдзік, Л.Шахоўцава. Вясёлыя полькі і кадрылі змяняліся вальсамі, былі конкурсы прыпевак і загадак, танцаў. Доўга весялілі прысутных Іна Паціменка, Вольга Шэлег — таленавітыя музыкі "Гармоніі".

# Бізнесменаў пабольшае

Завяршыўся чарговы прыём мінскіх школьнікаў у дзіцячую школу прадпрымальніцтва "Вялесічы". Вучні 9-10 класаў будуць наведваць гэтую ўстанову некалькі разоў ў тыдзень, у вячэрні час, папярэдне заплаціўшы адпаведную суму.

Юныя бізнесмены пройдуць падрыхтоўку у школе па разнастайнай праграме, складзенай на прыкладзе англійскіх каледжаў і амерыканскіх школ такога ж профілю.

У яе ўвойдуць прыкладная эканоміка, бухгалтарскі ўлік, камерцыйнае і працоўнае права, паліталогія, замежная мова, асновы менеджменту і маркетынгу і шэраг іншых прадметаў.

Вялікую цікавасць у вучняў школы выклікае і амерыканская камп'ютэрная гульня "Мадэліраванне эканомікі менеджменту", якая сучаснымі метадамі дапаможа дзецям авалодаць прафесіяй бізнесмена.

# Будзем з хлебам

Гэты навучальны год стаў першым для Цэнтра прафесійнай адукацыі, павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў вытворчага аб'яднання "Мінскхлебпрам", які нядаўна адкрыўся ў Мінску.

Прафтэхвучылішча №47 харчавікоў доўгі час не мела свайго будынка. І нарэшце яго базавік "Мінскхлебпрам" перасяліў ПТВ у новы навучальны цэнтр, дзе будуць вучыцца пекарскай прафесіі ўчарашнія школьнікі і павысяць кваліфікацыю прафесіянальныя рабочыя.

У чатырохпавярховым сучасным будынку размясціліся 15 навучальных аўдыторый, навучальна-вытворчыя майстэрні, сталовая, спартыўная і тэатральная залы.

Сёння ў Цэнтры можна атрымаць шэраг прафесій харчовай прамысловасці: пекар, кандытар, слесар-электраманцёр прамысловага абсталявання.

# Першакурснікі прыйшлі з бацькамі

Да свята настаўніка калектыў Мінскага ПТВ №71 машынабудавання прымеркаваў сустрэчу з навучэнцамі-першакурснікамі і іх бацькамі. Святочны бацькоўскі сход адбыўся ў Палацы культуры Мінскага аўтамабільнага завода. Для гасцей былі арганізаваны цікавыя мерапрыемствы: канцэрт мастацкай самадзейнасці вучылішча, выстава тэхнічнай творчасці, дыскусіі з прадстаўнікамі праваахоўных органаў.

Завяршылася свята ўжо ў сценах ПТВ. Бацькі азнаёміліся з навучальнымі кабінетамі, вытворчымі майстэрнямі, пагутарылі з выкладчыкамі і майстрамі вытворчага навучання.

Ала КЛЮЙКО.

# Вывучаюць Палессе

На філалагічным факультэце Гомельскага дзяржаўнага універсітэта адбылася Рэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя "Рэгіянальныя асаблівасці мовы, літаратуры і фальклору".

Пад такой назвай канферэнцыя традыцыйна праводзіцца ва універсітэце пяты раз. Тут склаўся творчы калектыў вучоных-філолагаў, навуковыя інтарэсы якога звязаны з комплексным вывучэннем Палесся ў этналінгвістычным плане. Лінгвістамі сабраны і поўнасцю ці часткова апублікаваны ў міжведамасным зборніку "Беларуская мова", які рыхтуецца кафедрай беларускай мовы універсітэта. "Матэрыялы для дыялектычнага слоўніка Гомельшчыны", "Слоўнік назваў жыхароў Гомельшчыны", "Слоўнік гідронімаў Гомельшчыны" і іншыя. На жаль, у сувязі з фінансавымі цяжкасцямі зборнік не выходзіць.

Уступным словам канферэнцыю адкрыў рэктар універсітэта член-карэспандэнт АН Беларусі Л.А.Шамяткоў. Затым выступілі выкладчыкі ГДУ імя Ф.Скарыны і Мазырскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута. Аб ролі народных гаворак у развіцці літаратурнай мовы гаварылі прафесар У.В.Анічэнка, загадчык кафедры беларускай культуры Д.Д.Паўлавец, загадчыца кафедры беларускай мовы А.А.Станкевіч і інш.

Удзельнікі канферэнцыі з цікавасцю агледзелі выставу ручнікоў, абрусаў, сурвэтак і іншых прадметаў быту і культуры, якія сабраны студэнтамі-філолагамі ў час дыялекталагічных практык у раёнах Усходняга Палесся.

Выступленні вучоных яшчэ раз пацвердзілі, што народныя гаворкі, вусная народная творчасць з'яўляюцца невычэрпнай крыніцай, скарбніцай нашай самабытнай мовы і культуры.

Л.КУЗЬМІЧ,
кандыдат філалагічных навук.

# 10-я трымае марку

Дзесяць гадоў споўнілася самай буйнейшай школе №10 Жлобіна. Гэты юбілей супаў з дзесяцігоддзем і мясцовага Беларускага металургічнага завода, які з'ўляецца шэфам навучальнай установы. Дзякуючы іх супрацоўніцтву школа мае добрую матэрыяльна-тэхнічную базу.

Сто пяцьдзесят настаўнікаў сёння працуюць у школе, а ўзначальвае іх вопытны і вядомы ў краіне педагог Тамара Пятроўна Байкачова. Педкалектыў паглыблена працуе над праблемай павышэння якасці ведаў і ўзроўню выхавання навучэнцаў. І гэтая праца прыносіць свой станоўчы плён. За дзесяць гадоў школу скончылі 585 чалавек, з іх 16 — з залатымі медалямі, 34 — з сярэбранымі. На працягу апошніх гадоў 10-я ўпэўнена лідзіруе па паступленні навучэнцаў у вышэйшыя навучальныя ўстановы, на гарадскіх школьных прадметных алімпіядах, спартыўных спаборніцтвах і аглядах мастацкай самадзейнасці.

Мікалай ШУКАНАЎ,
супрацоўнік жлобінскай райгазеты "Новы дзень".



## НОВАЕ Ў АДУКАЦЫІ

# ФАКУЛЬТЭТ МІЛАСЭРНАСЦІ

Беларускі дзяржаўны педагагічны універсітэт — адзіная ў краіне навучальная ўстанова, якая ўзялася за вырашэнне нялёгкай, але вельмі пачэснай для грамадства сацыяльнай задачы — рыхтаваць інвалідаў 1 і 2 групы для паступлення ў ВНУ.

Наш карэспандэнт Пётр Юдо сустрэўся з дэканам факультэта даінстытуцкай падрыхтоўкі БДПУ Пятром Ігнатавічам Кібалка.

— Пётр Ігнатавіч, чым растлумачыць, што ў такі няпросты для нашага грамадства час вы ўзялі на сябе дадатковую нагрузку — падрыхтоўку інвалідаў?

— Справа ў тым, што праблема наспела даўно, калісьці яе трэба было распачынаць. І калі цяжка цяпер усім, то для тых, хто па нейкіх прычынах страціў зрок або слых, ці мае парушэнні апорна-рухальнага апарата, яшчэ цяжэй. Мы проста абавязаны ім дапамагаць, як гэта здаўна робіцца ў краінах далёкага замежжа. Даводзіцца толькі шкадаваць, што наша грамадства вельмі позна спахапілася. Раней гэта вырашаць было б значна лягчэй.

— І якім, да прыкладу, спецыяльнасцям можна навучыць глухога, сляпога ці чалавека з абмежаванымі магчымасцямі руху?

— Юнакоў і дзяўчат з парушэннямі слыху ці апорна-рухальнага апарата вучаць на бухгалтараў, фінансістаў, работнікаў бібліятэк. Тыя, хто мае парушэнні зроку, могуць набыць спецыяльнасць музыканта, юрыста, журналіста або тыфлапедагога. Аднак у кожным асобным выпадку гэта вырашаецца індывідуальна, у непасрэдным кантакце з абітурыентам. Тут улічваюцца самыя розныя нюансы: цалкам ці толькі часткова страчаны зрок або слых, агульны стан здароўя, псіхалагічная падрыхтоўка, агульнаадукацыйная, асабістыя схільнасці да той ці іншай прафесіі і іншыя асаблівасці.

— Інваліды займаюцца ў вас асобнай групай?

— Мы хацелі стварыць такую групу і вучыць па якой-небудзь адной спецыяльнасці, але так не атрымалася. Таму яны вучацца разам з усімі. І патрабаванні да іх такія ж, як да здаровых, бо пасля набыцця прафесіі яны будуць працаваць не ў дыстыляраванай прасторы, а сярод звычайных людзей.

— Якія з інвалідаў хутчэй адаптуюцца ў новай сітуацыі?

— Найбольшыя аптымісты, як правіла, людзі з парушэннямі зроку. Тлумачыцца гэта тым, што яны прыходзяць да нас са спецшкол, дзе атрымалі добрую псіхалагічную падрыхтоўку. Ёсць у іх яшчэ адна вельмі добрая рыса, якой могуць і здаровыя пазайздросціць, — незвычайная добразычлівасць, імкненне дасягнуць мэты, нікому не пераходзячы дарогу. Што тычыцца астатніх, то яны маюць патрэбу ў дадатковай псіхалагічнай падрыхтоўцы. Нядаўна нам тэлефанаваў юнак з Барысава, які хоча стаць аграномам-агароднінаводам. Яго непакоіць якраз тое, што калегамі па навучанні будуць не інваліды, а здаровыя. Мы запэўнілі хлопца, што ў нас вельмі добрая псіхалагічная атмасфера. Ніхто з інвалідаў не адчувае сваёй ушчэрбнасці. Навучэнцы ставяцца да кожнага, як да роўнага сабе. У нас працуюць вопытныя выкладчыкі па ўсіх спецыяльнасцях, якія добра ведаюць псіхалогію. Акрамя таго, ёсць штатны псіхолаг-рэабілітолаг.

— На падрыхтоўчым аддзяленні адбыўся адзін выпуск. Колькі ўсяго інвалідаў вучылася ва універсітэце і ці ўсе змаглі дайсці да фінішу?

— Набор у нас быў з васемнаццаці чалавек, да выпускнога экзамену дайшлі шаснаццаць, у ВНУ паступілі дванаццаць. Адзін выпускнік стаў студэнтам юрыдычнага факультэта БДУ, двое паступілі ў сельгасакадэмію, двое ў інстытут культуры, пяцёра ў педуніверсітэт і двое ў эканамічны універсітэт. Дарэчы, адна выпускніца, у якой паралізавана рука і нага, вельмі здольная і прыгожая дзяўчына, стала студэнткай факультэта міжнародных адносін. Мы лічым гэта вельмі добрым вынікам, бо і сярод здаровых такі працэнт паступіўшых не заўсёды бывае. А сярод інвалідаў ёсць вельмі таленавітыя людзі, якія змогуць прынесці грамадству вялікую карысць.

— Уступныя экзамены ў ВНУ інваліды здаюць разам з усімі, ці тут існуюць нейкія іншыя правілы?

— Уступнымі экзаменамі ў ВНУ для іх лічацца выпускныя экзамены на нашым падрыхтоўчым аддзяленні. Прымае іх прыёмная камісія педуніверсітэта, і пры жаданні на іх могуць прысутнічаць прадстаўнікі тых ВНУ, куды паступілі заявы ад інвалідаў. Хто паспяхова здасць выпускны экзамен, залічваецца ў ВНУ па-за конкурсам. Я хацеў бы нагадаць, што мы рыхтуем толькі тых інвалідаў, каму ў адпаведнасці з заключэннем медыка-рэабілітацыйнай экспертнай камісіі не супрацьпаказана навучанне ў ВНУ і якія змогуць рэгулярна наведваць заняткі па прафесіі. А заняткі ў нас праводзяцца па шэсць гадзін шэсць разоў у тыдзень.

— На якой мове вядзецца навучанне?

— Усе прадметы мы выкладаем на беларускай мове. Таму ў нас цяжка будзе вучыцца асобам са страчаным зрокам, бо ў школе для сляпых з імі не вялося навучанне па сістэме Брайля на беларускай мове.

— Калі пачынаюцца заняткі?

— 1 лістапада, а прыём дакументаў ажыццяўляецца да 20 кастрычніка. Сёлета мы збіраемся набраць не менш трыццаці чалавек, але зрабіць гэта з большым прафесіяналізмам, з большымі патрабаваннямі.

— Можа вы хацелі б назваць хаця б некалькі выкладчыкаў, чыімі намаганнямі дасягаюцца добрыя вынікі ў падрыхтоўцы інвалідаў?

— У нас іх вельмі многа, усіх пералічваць не буду, але некалькі прозвішчаў назаву. Гэта выкладчыца рускай мовы Ала Фёдараўна Калашнікава, кандыдат біялагічных навук Ірына Васільеўна Вікторчык, выкладчыца замежнай мовы Валянціна Мікалаеўна Багатырова, куратар, кандыдат сацыялагічных навук Алена Іванаўна Карповіч і іншыя, хто сапраўды не шкадуе сваіх сіл і ставіцца вельмі спагадліва да тых, каму патрэбна іх дапамога, каб вярнуцца да паўнацэннага жыцця.

## ВЫ ПРАСІЛІ РАСКАЗАЦЬ

# БЕЛАРУСКІ РЭДАКТАР ТЭКСТАЎ

Па просьбах настаўнікаў інфарматыкі, якія працуюць з КНВТ "КАРВЕТ", публікуем метадычныя рэкамендацыі па выкарыстанні беларускага рэдактара тэкстаў РТ у навучальным працэсе.

Аўтар публікацыі з'яўляецца адным з распрацоўшчыкаў дадзенага ППС.

Рэдактар РТ створаны навукова-метадычным цэнтрам "Інкарт" у 1992 г. Неабходнасць яго з'яўлення была абумоўлена патрабаваннем школы ў дастаткова простым, але ў той жа час шматфункцыянальным рэдактары, які б дазваляў працаваць з беларускім тэкстам. Да гэтага часу быў ужо прыняты закон аб дзяржаўнай мове.

**Функцыянальныя магчымасці рэдактара РТ**

1) Рэдактар падтрымлівае 3 віды шрыфтоў (беларускі, рускі, лацінскі) і псеўдаграфіку штандарта IBM.

2) Маецца магчымасць устанаўліваць розныя тыпы шрыфтоў: пашыраны, падкрэслены, верхнія і ніжнія індэксы і адвольныя іх суадносіны, прычым сімвалы на экране маюць суадносныя памеры.

3) Рэалізавана зручнае перамяшчэнне па тэксце, друкаванне тэксту не выходзячы з рэдактара.

Важна таксама, што сістэмы каманд і выходныя фарматы тэкставага файла у рэдактары РТ і вядомага рэдактара МікраМір практычна супадаюць. Гэта значыць, што тэксты, якія створаны у РТ, можна рэдагаваць у МікраМіры і наадварот, а таксама карыстацца усімі вядомымі праграмамі друку.

Рэдактар РТ уключаны для вывучэння ў праграму па інфарматыцы для сярэдніх навучальных устаноў Рэспублікі Беларусь, прайшоў дзяржаўную экспертызу і прапанаваны для выкарыстання ў навучальна-выхаваўчым працэсе.

**Методыка работы з рэдактарам РТ**

Пры вывучэнні рэдактара мы прапануем на кожны ўрок саставіць план-канспект для вучняў, дзе будзе прыведзены неабходны спіс каманд рэдактара, вывучаемых на дадзеным уроку, а таксама заданне для вучня. Такі план-канспект настаўнік можа стварыць у рэдактары РТ, а затым надрукаваць неабходную колькасць экземпляраў і даць іх вучням.

Заняткі можна праводзіць па наступнаму плану:

**УРОК 1. Азнаямленне з рэдактарам РТ**

На гэтым уроку неабходна расказаць (або напомніць, калі ўжо вывучаўся які-небудзь іншы рэдактар, напрыклад, МікраМір пра прызначэнне тэкставых рэдактараў і кола іх прымянення. Далей патрэбна апісаць асноўныя магчымасці рэдактара РТ, засяродзіўшы ўвагу на:

а) спецыфіку набору сімвалаў у гэтым рэдактары;

б) спосабы перамяшчэння па тэксце і яго рэдагавання;

в) аперацыю чытання гатовага тэксту з дыска і запісу яго на дыск;

ЗАДАННЕ 1.

Вучням прапануецца адрэдагаваць гатовы тэкст (з апячаткамі, прапушчанымі літарамі і г.д.), які раней запісваецца на дыск і рассылаецца па лакальнай сетцы на працоўныя месцы вучняў настаўнікам.

Пасля выпраўлення тэкста ён запісваецца на дыск.

ЗАДАННЕ 2.

Неабходна пісьмова працягнуць сказы (адказаць на пытанні):

1. Тэкставыя рэдактары выкарыстоўваюць для:

а).......

б)........

2. Тэкставы рэдактар эфектыўней пішучай машынкі, таму што ён дазваляе:

а) ......

б) .......

**УРОК 2. Работа ў тэкставым рэжыме**

Мэта гэтага урока — уменне складаць самастойны тэкст. У плане-канспекце павінны быць запісаны каманды капіравання радкоў і сімвалаў, бо гэта аблегчыць набор. У якасці задання вучням раздаюцца карткі з напісаным на іх тэкстам (магчыма выкарыстанне падручнікаў і дапаможнікаў па інфарматыцы), які яны павінны набраць і запісаць на дыск.

**УРОК 3. Работа ў графічным рэжыме**

На гэтым уроку неабходна асвоіць такі рэжым работы, як стварэнне табліц. Пры гэтым мяркуецца актыўнае выкарыстанне каманд капіравання радкоў і сімвалаў.

ЗАДАННЕ 1.

Намаляваць на экране табліцу, прапанаваную настаўнікам. Складанасць канфігурацыі табліцы залежыць ад узроўню класа.

ЗАДАННЕ 2.

Набраць на экране відарыс старонкі дзённіка з тэкставым зместам.

**УРОК 4. Стварэнне складанага тэксту**

Мэтай гэтых заняткаў з'яўляецца замацаванне навыкаў па усіх вывучаных камандах і аперацыях рэдактара РТ пры яго практычным выкарыстанні.

ЗАДАННЕ 1.

Стварэнне раздатачнага матэрыялу па прадметах: матэматыка, фізіка, хімія. Магчыма выкарыстанне верхніх і ніжніх індэксаў пры наборы формул.

ЗАДАННЕ 2.

Стварэнне візітных картак, аб'яў, рэкламы з выкарыстаннем розных тыпаў шрыфтоў, розных алфавітаў (англійскага, беларускага, рускага), графічных элементаў.

ЗАДАННЕ 3.

Напісанне заяў аб прыёме на работу або паступленні ў ВНУ, аўтабіяграфіі на беларускай мове.

У канцы урока пажадана азнаёміць вучняў з працэдурай друкавання набранага тэксту, надрукаваўшы пры гэтым некалькі вучнёўскіх варыянтаў.

Пасля вывучэння тэмы "Тэкставыя рэдактары" праводзіцца залік, куды можна уключыць наступныя пытанні, якія датычацца рэдактара РТ:

1. Прызначэнне тэкставых рэдактараў і месца РТ у гэтым спісе.

2. Асаблівасці рэдактара РТ:

— чатыры агульных шрыфты — беларускі, рускі, лацінскі, элементы графікі;

— тыпы шрыфту — звычайны, пашыраны, падкрэслены, верхнія і ніжнія індэксы.

У дадзены момант зроблена новая версія рэдактара 1.53, якая значна пераадольвае першую па сваіх характарыстыках. Нумар версіі вызначаецца камандай ATYPE RT.COM. Калі ваша школа мае версію, ніжэй за гэтую, яе можна замяніць, звярнуўшыся ў БДПУ, к.2, аўд.314. Па ўсіх пытаннях, якія датычацца рэдактара РТ, Вам будуць рады адказаць па тэлефоне (8-0172) 20-50-42.

Застаецца дадаць, што рэдактар РТ можна паспяхова выкарыстоўваць не толькі для работы з вучнямі, але і для хуткага стварэння настаўнікам дыдактычных матэрыялаў, рознага роду даведак, табліц, характарыстык.

С.РАЗУВАЛАЎ,
асістэнт кафедры прыкладной матэматыкі БДПУ.

СУСТРЭЧА ДЛЯ ВАС

## Серафім АНДРАЮК:

# "Без падтрымкі дзяржавы беларускай кнізе не выжыць..."

**Серафім Андраюк — вядомы беларускі крытык і літаратуразнавец, кандыдат філалагічных навук. Выдаў манаграфіі "Жыццё. Літаратура. Героі", "Традыцыі і сучаснасць", зборнікі крытычных артыкулаў "Выяўляючы жыццём", "Жыць чалавекам", нарыс жыцця і творчасці Івана Пташнікава "Чалавек на зямлі". З'яўляецца адным з аўтараў "Истории белорусской советской литературы". За кнігу "Жыць чалавекам" С.Андраюку ў 1984 годзе прысуджана Літаратурная прэмія імя Івана Мележа. Нядаўна кніга С.Андраюка пра І.Пташнікава вылучана на атрыманне Дзяржаўнай прэміі.**

**З 1981 года С.Андраюк працуе ў выдавецтве "Мастацкая літаратура". Спачатку быў галоўным рэдактарам, а цяпер — дырэктар выдавецтва. "Мастацкая літаратура" — адно з буйнейшых выдавецтваў нашай дзяржавы. Яно выпускае кнігі паэзіі і прозы, крытыкі і літаратуразнаўства, драматургіі, праз яго праходзіць перакладная літаратура. Безумоўна, што з гэтымі выданнямі штодня сутыкаюцца і настаўнікі, найперш выкладчыкі беларускай мовы і літаратуры. Чым жа жыве сёння "Мастацкая літаратура"? Якія праблемы хвалююць калектыў і самога дырэктара? На гэтыя пытанні і адказвае Серафім Андраюк.**

— Серафім Антонавіч, не ведаю, як чытачам "Настаўніцкай газеты, а мне асабіста, калі сустракаюся з Вамі як з дырэктарам выдавецтва "Мастацкая літаратура", заўсёды хочацца даведацца: а якія кнігі вось-вось прыйдуць да нас. Калі канкрэтней, сігнальныя экземпляры якіх выданняў ляжаць цяпер на Вашым рабочым стале?

— Калі гаварыць пра самыя апошнія выданні, дык гэта ў першую чаргу кніга Уладзіміра Саламахі "Прывід у скураным крэсле". У яе ўвайшлі новыя аповесці пісьменніка. У творы, што даў назву кнізе, раскрываецца "механізм" апаратных гульняў кіраўнікоў важнай установы, якія, прыкрываючыся клопатамі аб людзях, на самай справе дбаюць толькі пра ўласны дабрабыт. Трагічна склаўся лёс галоўнай гераіні аповесці "Растуліся, зямля...". У маладыя гады, а гэта было ў вайну, яе, можна сказаць, на вачах суседзяў згвалціў аднавяскоўвец-партызан. А ў жанчыны ж двое дзяцей, муж на фронце... Праходзяць гады, але знявага ёю не забываецца. На старасці гэтая жанчына ўзнімае руку на таго, хто пакрыўдзіў яе.

Крыху раней выйшла кніга Галіны Багдановай "Дом іхняе мары". Аднайменны твор пра асабістае жыццё мастацтвазнаўцы Глафіры і філосафа, дыпламата Сямёна, якое не склалася... Два раздзелы — "Галасы" і "Тэатральныя амплуа" — складаюць апавяданні.

Пабачыў свет трэці выпуск зборніка "З гісторыяй на Вы". Гэта нарысы, публіцыстычныя артыкулы літаратараў, публіцыстаў, гісторыкаў, мастацтвазнаўцаў беларускага замежжа, якія закранаюць творчасць, дзейнасць многіх палітычных, культурных дзеячаў, пісьменнікаў. У прыватнасці, Івана Луцкевіча, Алеся Гаруна, Вацлава Ластоўскага, Язэпа Лёсіка. Сярод аўтараў і Наталля Арсеннева, Юрка Віцьбіч, Янка Станкевіч, Янка Запруднік... Магчыма нешта ў гэтых матэрыялах падасца нам нязвычным, але ёсць, існуе і такі погляд, і мы, каб нармальна глядзець на гісторыю, не павінны яго адкідваць.

Неўзабаве чытачы атрымаюць і кнігу Максіма Багдановіча (гутарка праходзіла 25 жніўня — А.М.), зборнік лірыкі "Вянок". Гэта малафарматнае выданне, кніжка-малютка. Выходзіць кніга Андрэя Федарэнкі "Смута". Аповесць "Смута" і апавяданні напісаны ў сатырычна-парадыйнай форме, тое, пра што расказвае пісьменнік, успрымаеш як сатыру на наша цяперашняе жыццё, ад якога не ведаеш, ці смяяцца, ці плакаць.

— А ўвогуле, як складваецца сёлетні год для выдавецтва? У параўнанні, скажам, з адпаведным перыядам мінулага года — своечасовае забеспячэнне паперай, іншымі матэрыяламі, наяўнасць свабодных паліграфічных магутнасцяў і г.д...

— На жаль, сёлетні год для "Мастацкай літаратуры" цяжэйшы, чым мінулы, але, думаю, цяжкі ён не толькі для выдавецтва, але і для ўсіх. Калі ж гаварыць пра перспектывы, дык тут як у той песні: "За туманам нічога не відна...". Заявы рознага характару новых кіраўнікоў, скажам шчыра, не абнадзейваюць. Ды, нягледзячы ні на што, будзем працаваць. І кнігі выпускаць... А што тычыцца забеспячэння паперай, іншымі матэрыяламі, дык тут даўно ўжо выдавецтва само займаецца гэтымі пытаннямі. Праўда, дзяржава крыху дапамагае. За паўгода мы атрымалі восемдзесят тон паперы.

— Многа гэта ці мала?

— Для прыкладу: на тую літаратуру, што мы выпусцілі па дзяржаўнаму заказу — а гэта сацыяльна неабходная літаратура — за паўгода мы затрацілі дзвесце тон. Калі б дзяржава паставілася да гэтага забеспячэння паперай сур'ёзна, то на год для выпуску згаданай літаратуры нам патрэбна ўсяго нейкая паўтысяча тон. А гэта ж, па сутнасці, усё кнігі беларускіх пісьменнікаў.

А наконт друкавання, дык тут усё ў парадку. Калі ўзнікаюць нейкія праблемы, то яны чыста рабочага характару і хутка вырашаюцца. Што тычыцца фінансавага становішча... Асабліва непакояць нас узаемаадносіны з "Белкнігай", асноўным нашым пакупніком. Яна з намі разлічваецца за літаратуру камерцыйную (павінна разлічвацца) на працягу дзесяці дзён, за кнігі, што праходзяць па дзяржаўным заказе — на працягу двух месяцаў. Пры сённяшніх інфляцыйных працэсах гэтая сума аўтаматычна становіцца меншай недзе ў разы два, а то і болей. Нам жа даводзіцца за паперу рабіць перадаплату, за іншыя матэрыялы — таксама. Гэта тычыцца і кошту набору, і ганарару аўтарам. Усё аплачваецца загадзя. Больш таго, той-сёй пагаворвае ўжо пра тое, каб з намі за кнігі разлічваліся толькі пасля іх рэалізацыі. А мы адпаведна з аўтарам. Атрымліваецца, што той, хто раней змагаўся супраць усяго нацыянальнага як партапаратчык, цяпер перашкаджае гэтаму ўжо як камерсант. Калі так адбудзецца, дык беларуская літаратура будзе, як кажуць, падсечана пад корань. Адным словам, усё залежыць ад улад вышэйшых, як яны павядуць нацыянальную палітыку, у тым ліку і палітыку кнігагандлю.

— Сам час зрабіць і свайго роду падрахункаванне сямі месяцаў 1994 выдавецкага года... калі ласка, Серафім Антонавіч, скажыце, колькі кніг выйшла, якая доля сярод іх беларускамоўных. Якія, на Вашу думку, з гэтых выданняў у першую чаргу павінны зацікавіць настаўнікаў?

— Мы выпусцілі за гэты час 94 кнігі, з іх па дзяржаўным заказе 86. Гадавы ж план 147 назваў. З беларускамоўных кніг выйшла 67 назваў. Што з гэтых кніг можа зацікавіць настаўніка? Я думаю, што павінна цікавіць літаральна ўсё, што мы выпускаем, а ў "Мастацкай літаратуры" выходзяць як кнігі маладых аўтараў, так і сталых. І ўсё ж, што можа быць больш карысным... Хацеў бы назваць даведнік "Беларускія пісьменнікі". Папярэдняе яго выданне было ў 1981 годзе. Цяперашняе значна папоўнілася імёнамі. Згадваюцца ў ім і Алесь Гарун, і Вацлаў Ластоўскі, і Андрэй Мрый, і прадстаўнікі беларускага замежжа, а таксама маладыя аўтары, якія прыйшлі ў беларускую літаратуру за апошнія дзесяць гадоў. Мы завяршылі выданне Збору твораў Васіля Быкава ў шасці тамах, у апошні том уключаны нават апавяданні, якія зусім нядаўна з'явіліся ў часопісе "Полымя". "Пішу як жыву" — чарговая кніга Янкі Брыля. Змест зборніка "На суд гісторыі" — мемуарыстыка замежных аўтараў-беларусаў. Хацелася б, каб настаўнікі звярнулі ўвагу на кнігу Леаніда Лыча "Беларуская нацыя і мова", Адама Мальдзіса "І ажываюць спадчыны старонкі", на зборнік публіцыстыкі і эсэістыкі Івана Чыгрынава "Паміж сонцам і месяцам"

— Апошнім часам "Мастацкая літаратура", як з'явілася паведамленне ў друку, узялася і за выпуск падручнікаў. Больш таго, нядаўна пабачыла свет кніга Рыгора Барадуліна для дзяцей "Вясёлы вулей", хоць, як вядома, выпуск дзіцячых кніжак "МЛ" быў спынены пасля таго, як з'явілася выдавецтва "Юнацтва"...

— Выпуск падручнікаў нам быў даручаны Міністэрствам адукацыі. Выйшла хрэстаматыя па роднай літаратуры для дзесятага класа і на падыходзе выхад падручніка па беларускай літаратуры для гэтага ж класа Рыгора Шкрабы. Мы заявілі і міністэрству, і навукова-метадычнаму цэнтру навучальнай кнігі аб гатоўнасці і надалей супрацоўнічаць, выпускаць падручнікі, безумоўна, па літаратуры. У нас ёсць спецыялісты, рэдактары, якія добра ведаюць гэтую справу, разумеюць. Цяпер, калі неабходна і вучням малодшых класаў, і дашкалятам прывіваць любоў да роднага слова, своечасовым з'яўляецца выпуск паэтычнай азбукі Рыгора Барадуліна "Вясёлы вулей". Рыхтуем яшчэ адну кнігу падобнага характару: "Дом, дзе жывуць словы" Васіля Віткі.

— Вось Вы, Серафім Антонавіч, назвалі шэраг кніг, без якіх, несумненна, і на самай справе настаўнікам, найперш выкладчыкам беларускай мовы і літаратуры, не абысціся. Але, як пераконваюць гутаркі з тымі ж настаўнікамі, далёка не ўсе з неабходных кніг яны могуць своечасова набыць. Асобныя ж выданні ў раённыя кнігарні ўвогуле не даходзяць... А што ўжо тут казаць пра вясковыя магазіны, якія, бадай, заўсёды не вельмі спяшаліся гандляваць літаратурай...

— Абсалютна з Вамі згодзен. Кнігі і нашага выдавецтва, і іншых у раённыя і вясковыя кнігарні амаль не трапляюць. І сітуацыя тут надзвычай складаная. Нашы супрацоўнікі часта выязджаюць на месцы, цікавяцца распаўсюджваннем кніг. Колькасць заказаў змяншаецца, асобныя кнігарні зачыняюцца. Мала кніг трапляе і ў бібліятэкі. Кніга сёння становіцца ўсё больш дарагой і ўжо далёка не кожнаму яна, як кажуць, па кішэні. У гэтых цяжкіх умовах, на маю думку, неабходна пераарыентоўвацца ў распаўсюджванні кнігі і рабіць усё дзеля таго, каб літаратура ў асноўным паступала ў бібліятэкі. У тым ліку і школьныя. І не ў адным экземпляры, а каб ёю маглі карыстацца многія вучні. На набыццё беларускай літаратуры бібліятэкамі неабходна выдзяляць грошы мэтава, каб тым самым таксама паставіць заслон на шляху камерцыйнай літаратуры, якой, на жаль, сёння ў тыя ж бібліятэкі паступае вельмі шмат, а кніга беларуская да чытача не даходзіць. А праз бібліятэку гэтае становішча выправілася б. І тыражы б узраслі. А мы плануем выпуск кніг, якія акурат на бібліятэкі і зарыентаваныя. Напрыклад, пачынаем выпускаць новую серыю "Бібліятэка беларускай класікі". Лепшыя творы Аркадзя Куляшова, Максіма Гарэцкага, трылогія Якуба Коласа "На ростанях"... Зборнік яго ж выбранай паэзіі. Няма сумнення, што падобныя кнігі павінны быць у кожнай школьнай бібліятэцы.

— Відаць, у прапагандзе беларускай літаратуры нямала залежыць і ад самога выдавецтва. Між іншым, "Мастацкая літаратура" тут, як вядома, прымае адпаведныя захады. У прыватнасці, праведзены сустрэчы з настаўнікамі, культасветработнікамі, тымі, каго хвалююць праблемы нацыянальнага Адраджэння, з Глыбоччыны. Адна ў самім Глыбокім, другая — у Мінску, непасрэдна ў выдавецтве "Мастацкая літаратура"...

— У гэтым кірунку мы робім нямала. Нашы супрацоўнікі выступаюць і перад настаўнікамі, і перад вучнямі, перад студэнтамі, і перад вайскоўцамі... Тут ставім і пэўныя культасветныя задачы. Няхай спачатку тыя ж вайскоўцы кнігу і не купяць, але яны павінны ведаць, што такая кніга выйшла. А сустрэчы, падобныя тым, што адбыліся ў Глыбокім і ў нас, у выдавецтве, будзем працягваць. Думалі, што кнігагандлёвыя работнікі з Глыбокага будуць напрамую атрымліваць кнігі з "Мастацкай літаратуры". Але ўсё ўпіраецца ў фінансы. Сёння з-за вялікіх транспартных расходаў не выгадна гэта рабіць.

— Па свойму набліжаюць кнігу да чытача, а ў даным выпадку да вучняў, настаўнікаў, і спецыяльныя ўрокі Адраджэння, якія па ініцыятыве "Мастацкай літаратуры", "Настаўніцкай газеты" праводзіліся ў Літаратурным музеі Янкі Купалы, у сярэдняй школе № 11 Мінска...

— Тут, апрача добрых слоў, нічога не скажаш. Было б няблага, каб да падобных урокаў Адраджэння большую ўвагу, цікавасць праявілі Нацыянальнае радыё і тэлебачанне, тым больш, што яны рыхтуюцца на высокім ўзроўні, людзьмі, адданымі сваёй справе, ідэі Адраджэння.

— Выдавецтва "Мастацкая літаратура", па сутнасці, адзінае выдавецтва ў нашай дзяржаве (за выключэннем "Народнай асветы"), якое выпускае метадычную літаратуру для настаўнікаў, сярод кніг якога значнае месца займаюць і выданні па крытыцы, літаратуразнаўству. Без іх выкладчыку той жа беларускай літаратуры ні ў якім разе не абысціся. Безумоўна, калі працаваць па-сапраўднаму творча. Наколькі ў гэтым сэнсе насычаны тэматычны план сёлетняга года?

— Я не магу сказаць, што гэты раздзел у тэматычным плане "Мастацкай літаратуры" асабліва багаты на сёлетні год, але ён змястоўны. І цікавы кнігамі самага рознага характару. Я ўжо называў даведнік "Беларускія пісьменнікі", кнігі Л.Лыча, А.Мальдзіса, І.Чыгрынава, зборнік "На суд гісторыі". На падыходзе чарговы, чацвёрты выпуск зборніка "Шляхам гадоў", кніга Генадзя Кісялёва "Радаводнае дрэва", Арсеня Ліса "Цяжкая дарога свабоды". Арсень Ліс расказвае пра многіх вядомых дзеячаў літаратуры, культуры, у асноўным тых, хто працаваў у Заходняй Беларусі.

— А чым цікавы ў гэтых адносінах наступны, 1995-ы год?

— У апошні час мы пачалі надаваць пэўную ўвагу і пытанням нацыянальнай гісторыі, кнігам, напісаным людзьмі, блізкімі да літаратуры, пісьменнікамі. Такая літаратура як бы знаходзіцца на мяжы літаратуры мастацкай і гістарычнай. У гэтым шэрагу кніга Уладзіміра Арлова і гісторыка Генадзя Сагановіча "Дзесяць вякоў беларускай гісторыі (862 — 1918)". Гэта свайго роду хроніка, што пачынаецца 862 годам, а пад гэтым годам, як вядома, летапісы ўпершыню згадваюць Полацк, і завяршаецца 25 сакавіка 1918 года, калі была абвешчана незалежная беларуская дзяржава — Беларуская Народная Рэспубліка. У кнізе чатыры раздзелы: "Старажытныя беларускія княствы", "Вялікае княства Літоўскае", "Беларусь у Рэчы Паспалітай" і "Беларусь у Расейскай імперыі". Прыводзяцца храналагічныя табліцы, у якіх даты беларускай мінуўшчыны падаюцца ў параўнанні з падзеямі сусветнай гісторыі. Гэта будзе багата ілюстраванае выданне — мініяцюры летапісаў, сярэднявечныя гравюры з беларускіх і заходнееўрапейскіх хронік, рэдкія здымкі.

У наступным годзе выйдзе кніга ўспамінаў, эсэ нашага вядомага празаіка, які нядаўна заўчасна пайшоў з жыцця — Алеся Асіпенкі "Вечнасць Млечнага Шляху". Аўтар расказвае пра свае сустрэчы з Кузьмой Чорным, Іванам Мележам, Міхасём Лыньковым, Аркадзем Куляшовым, Верай Палтаран, Еўдакіяй Лось, Уладзімірам Караткевічам, кінарэжысёрамі Валерыем Чацверыковым і Аркадзем Спешневым і іншымі. На падыходзе новая кніга артыкулаў, эсэ, творчых партрэтаў Рыгора Барадуліна "Аратай, які пасвіць аблокі". Выйдзе гістарычны жыццяпіс "Слова пра Браніслава Тарашкевіча", напісаны вядомай польскай даследчыцай Аляксандрай Бергман. Выпускаем дзве кнігі маладых аўтараў — "Кніжнае і зямное" Пятра Васючэнкі і "Рыцары і паэты" Сяргея Кавалёва. Калі Васючэнка разглядае творчасць аўтараў, якія працавалі ў літаратуры нядаўна ці працуюць цяпер, дык Кавалёў кідае позірк у больш далёкую гісторыю. Аўтар правёў вялікую пошукавую работу ў бібліятэках Вільнюса, Львова, Варшавы, Кракава, Вроцлава, Познані. Мяркуем выдаць першы том двухтомніка выбраных твораў Антона Луцкевіча, вядомага культурнага і грамадскага дзеяча, манаграфію Міхася Мушынскага "Прарок слова з Мсціслаўшчыны" пра Максіма Гарэцкага, зборнік "Успаміны пра Андрэя Макаёнка". Цікавай абяцае быць кніга Кузьмы Хромчанкі "Скрыжаванні шляхоў адраджэння", прысвечаная маладаследаванай у літаратуразнаўстве праблеме ўзаемасувязяў беларускай і ўкраінскай літаратур. Ужо назва кнігі Язэпа Янушкевіча "За архіўным парогам" сама гаворыць за сябе. Малады навуковец даследуе літаратуру ў асноўным дзевятнаццатага стагоддзя.

— Раней практыкаваўся і выпуск творчых партрэтаў пісьменнікаў. Цяпер як быццам з-за фінансавых і іншых цяжкасцяў зусім не да гэтага. Але ж, як кажуць, на вачах адбылася свайго роду змена мастакоўскіх пакаленняў. Цяпер з'явілася новае пакаленне пяцідзесяцігадовых, з тых, хто зусім нядаўна яшчэ лічыўся маладым. Ці не мяркуе выдавецтва ўсё ж распачаць выпуск кніг-партрэтаў?

— Як можна заўважыць з плана, творчыя партрэты пісьменнікаў у ім прысутнічаюць. Ці невялікія, якія ўваходзяць у зборнікі, ці манаграфічныя, як, скажам, кніга Міхася Мушынскага пра Максіма Гарэцкага альбо даследаванне Аляксандры Бергман пра Браніслава Тарашкевіча. А што да спецыяльнай серыі... Такія думкі, праўда, і ў нас ўзнікаюць. Але ж няма рукапісаў, былі б рукапісы, былі б прапановы... Хаця тут ёсць сэнс падумаць. А што падобныя кнігі неабходны, я перакананы на сто працэнтаў. Асабліва для ВНУ, дзе вывучаецца творчасць прадстаўнікоў розных пакаленняў. У тым ліку і маладзейшых празаікаў і паэтаў, якія грунтоўна заявілі ўжо пра сябе. Пішуцца дыпломныя, курсавыя работы... Часам студэнтам вельмі цяжка, што няма пад рукой неабходнай літаратуры.

— Пытанне гэтае наўрад ці назавеш арыгінальным, асабліва ў дачыненні да сённяшняга дня. Тым не менш, Серафім Антонавіч, як Вы глядзіце ў перспектыву кнігавыдання ў нашай дзяржаве?

— Раней глядзеў больш аптымістычна... А цяпер, калі глянеш на кнігу, што выпускаецца дзяржаўным выдавецтвам, і параўнаеш яе з той, што выходзіць у выдавецтве камерцыйным, дык беларуская кніга выглядае папялушкай. І ў прамым, і ў пераносным сэнсе. Яна пераважна шэрая, пераплётны матэрыял толькі аднаго колеру. Часам яшчэ бывае чорны. А па выпуску літаратуры парнаграфічнай, той, што сцвярджае культ сілы, я ўпэўнены, наша дзяржава займае першае месца сярод былых саюзных рэспублік. Па гэтым і бачна, як сябе пачуваюць дзяржаўныя выдавецтвы і камерцыйныя... І пакуль што ў бок лепшага мала што мяняецца.

На сучасны момант дзяржава асаблівых падстаў для аптымізму не дае, а без яе падтрымкі нашай беларускай кнізе не выжыць. А паслухаеш сёння нашых кіраўнікоў, нават самага высокага рангу, дык галоўны клопат сёння, каб выжыць. Гэта, канечне, так, але ці патрэбна пастаянна гаварыць адно і тое ж? А то пачынаем прывыкаць, што галоўнае ў тым, каб хоць неяк існаваць. Але ж гэта не мэта чалавека. Чалавек усё ж павінен жыць, а не існаваць. І тут без духоўнага адраджэння не абыдзешся. Калі кіраўнікі нашы пераканаюцца, што не хлебам адзіным жыве чалавек, толькі тады можна гаварыць больш-менш пра перспектыву нашага дзяржаўнага кнігавыдання. Калі ж застанецца ўсё, як цяпер — адно выжыць і пра нацыянальнае Адраджэнне ні слова, дык нас чакае не лепшая доля. Супакойвае хіба ўсведамленне таго, што ў гэтым жыцці ўсё (ці шмат) праходзіць, кніга ж застаецца на вякі.

— А дзень заўтрашні "Мастацкай літаратуры" якім Вам уяўляецца?

— Усё ж, нягледзячы ні на што, "Мастацкая літаратура" будзе працаваць. План, няхай не на сто працэнтаў, а на восемдзесят пяць — дзевяноста, думаем выканаць. Будзем імкнуцца не толькі выжываць, а і жыць. Працаваць і рабіць тую справу, якую, мы добра разумеем, без нас ніхто іншы не зробіць. Каб выходзіла наша беларуская літаратура. І творы, якія сёння пішуцца, і напісаныя раней, і багацейшая творчая спадчына, работу над асэнсаваннем, вывучэннем якой толькі пачынаем. І літаратура беларускага замежжа...

— Чытачам "Настаўніцай газеты, безумоўна, будзе цікава даведацца, а над чым працуе Андраюк-літаратуразнаўца, даследчык, адзін з вядучых беларускіх крытыкаў.

— Часу вольнага асабліва няма, таму што шмат займаюць выдавецкія клопаты, але я патроху працую над кнігай творчых партрэтаў нашых празаікаў, пераважна сярэдняга, майго пакалення.

— Дзякуй, Серафім Антонавіч, за змястоўную гутарку. Новых поспехаў Вам — выдавецкіх і творчых.

Гутарыў
Алесь МАРЦІНОВІЧ.





НЕ ТОЛЬКІ АСТРАНОМАМ

# ПАД ЗНАКАМ САТУРНА

## УМОВЫ БАЧНАСЦІ ПЛАНЕТ У ПЕРШУЮ ПАЛОВУ НАВУЧАЛЬНАГА ГОДА

1 верасня адбылося процістаянне Сатурна, калі планета апісвае пятлю на фоне сузор'я Вадалея і кульмінуе ў поўнач. У гэтыя восеньскія дні Сатурн дасягае найбольшага бляску 0,5 зорнай велічыні. Мінімальная геацэнтрычная адлегласць Сатурна ў процістаянні роўная 8,7 астранамічных адзінак. Раскрыццё кальца нязначнае, бо плоскасць кольцаў нахілена ўсяго на шэсць градусаў да промня зроку. Таму, калі дыяметр вялікай восі знешняга кальца ў процістаянні роўны 43 секундам, то малой восі ўсяго 5 вуглавых секунд. Пры гэтым экватарыяльны дыяметр самой планеты роўны 19 секунд. Умовы бачнасці планеты ў верасні — лістападзе найлепшыя. Добрыя ўмовы бачнасці працягнуцца да канца 1994 года.

Юпітэр у верасні праходзіў па сузор'і Шаляў і быў бачны ўвечары ў заходняй частцы небасхілу пасля заходу Сонца на працягу адной гадзіны. З кожным днём умовы вячэрняй бачнасці планеты пагаршаюцца, і ў кастрычніку Юпітэр будзе бачны менш як паўгадзіны цёмнага часу. У лістападзе Юпітэр не бачны, бо 17 лістапада адбудзецца яго "яднанне" з Сонцам. У сярэдзіне снежня Юпітэр бачны прыкладна гадзіну цёмнага часу, але ўжо раніцай, перад узыходам Сонца, на паўднёвым усходзе. У апошніх чыслах снежня Юпітэр заззяе ў сузор'і Скарпіёна. Ён будзе бачны больш як дзве гадзіны да пачатку ранішняй зары.

У верасні Марс знаходзіўся ў сузор'і Блізнят, ён прыкметна ярчэй за зоркі сузор'я і яго лёгка знайсці ў другой палове ночы. 1 кастрычніка Марс пераходзіць з Блізнят у сузор'е Рака, а 8 лістапада — у сузор'е Льва. У лістападзе і снежні ўмовы яго назіранняў найбольш спрыяльныя ў 1994 годзе. Ён узыходзіць перад поўначчу, падымаецца высока на поўдні і бачны да самага світання. У снежні Марс лёгка знайсці ў сузор'і Льва, прыкладна на поўнач ад зоркі Рэгул. Пры гэтым Марс больш яркі за Рэгул.

У верасні ў Венеры заканчваецца перыяд вячэрняй бачнасці. Яна заходзіць неўзабаве пасля заходу Сонца. Венера не бачная з сярэдзіны верасня да сярэдзіны лістапада. З 15 лістапада яна пачынае паблісквацъ на паўднёвым усходзе ў промнях ранішняй зары. Пачынаецца перыяд яе ранішняй бачнасці, які працягваецца да канца года. У гэты перыяд Венера рухаецца па сузор'ях Дзевы і Шаляў.

Найлепшыя ўмовы бачнасці Меркурыя, які хутка перамяшчаецца, наступяць у лістападзе. У першыя тры тыдні лістапада Меркурый можна заўважыць у промнях ранішняй зары, бо 5 лістапада ён аказваецца ў найбольшай заходняй элангацыі і яго вуглавая адлегласць ад Сонца роўная 19 градусам. Пры гэтым Меркурый перамяшчаецца па сузор'і Дзевы, а 15 лістапада пераходзіць у сузор'е Шаляў.

Поўні ў гэты перыяд прыпадаюць на 19 верасня, 19 кастрычніка, 18 лістапада і 18 снежня. 23 верасня — дзень асенняга раўнадзенства, 22 снежня — дзень зімовага сонцастаяння. Поўнае сонечнае зацьменне 3 лістапада 1994 года не будзе бачна на тэрыторыі нашай краіны. Некаторыя фазы прыватнага паўценявога зацьмення 18 лістапада 1994 года можна будзе назіраць у нас, але паслабленне месячнага святла ў паўценевым зацьменні практычна непрыкметнае няўзброеным вокам.

Паспяховых вам назіранняў!

Уладзімір ГОЛУБЕЎ,
загадчык кабінета астраноміі Віцебскага абласнога ІУН.

# ШТО ПРАПАНУЕ ТЭЛЕЭКРАН

### ПАНЯДЗЕЛАК, 10 КАСТРЫЧНІКА

#### БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

9.00 Праграма перадач. 9.05 Дзелавы веснік. 9.20 "Чарапашкі ніндзя". Мультсерыял для дзяцей і дарослых. 9.45 Пад купалам Сусвету. 9.55 "АВС-клуб" у Амерыцы. 10.15 Пяць хвілін на жарты. 10.25 "Імя". Шырокаэкранны мастацкі фільм. 11.45 "Галасам маім..." Фільм-канцэрт. 12.45 "З сённяшняга дня — дарослы". Мастацкі фільм. 16.40 Праграма перадач. 16.45 Тэлебачанне — школе. Гісторыя. Усходнія славяне на Беларусі ў IX—XII стагоддзях. 17.15 "Бімбат". Лёс пакінутых дзяцей. 17.30 Навіны (з сурдаперакладам). 17.40 "Восеньскі матыў". Кінанарыс. 17.50 Беларускі тур. Падарожжы, сустрэчы, адпачынак. 18.10 Абласныя навіны (Брэст). 18.25 Навіны Бі-бі-сі. 19.00 Аэробіка. Урокі Наталлі Наважылавай. 19.30 Праспект. Інфармацыйна-аналітычная праграма. 20.00 Да 50-годдзя Перамогі. "Так гэта было..." Расказвае былы партызан Васіль Ягоравіч Кізік. 20.20 Пяць хвілін на жарты. 20.30 Кантакт: адрасы, прапановы, інфармацыя. 20.35 Калыханка. 21.00 Панарама. 21.35 Студыя "Тэлесябрына". Імгненне шчырасці. 21.40 Пад купалам Сусвету. 21.50 Спартыўны тэлекур'ер. 22.10 1000 пытанняў. Тэлегульня. 22.45 НІКа. 23.00 Надвор'е. 23.10 "Паласа Сімарона". Тэлевізійны шматсерыйны мастацкі фільм (ЗША). Фільм 11-ы "Звер на дзвюх нагах".

#### КАНАЛ "АСТАНКІНА"

5.30 Раніца. 6.50, 7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 20.00, 22.50 Навіны. 7.00 Працяг праграмы "Раніца". 8.00 "Вайна гобатаў". Мультсерыял. 8.25 "Дзікая Роза". Тэлесерыял. 9.00 Чалавек і закон. 9.30 "Спяваць хочацца душы". Спявае Таццяна Мацвеева. 15.00 Новыя імёны. 15.35 Зорная гадзіна. 16.25 "Элен і рабяты. Сварка". Маладзёжны серыял. 16.50 Свет сёння. 17.00 Ва ўсіх на вуснах. 17.30 Чалавек і закон. Спецвыпуск. 17.40, 20.30 Надвор'е. 17.45 Хто ёсць хто. "XX стагоддзе. А. Паўлава". 18.00 Гадзіна пік. 18.25 "Дзікая Роза". Тэлесерыял. 18.55 "Мы". Аўтарская праграма У. Познера. 19.40 Добрай ночы, малышы! 20.40 Маналог. 20.50 Гол. 21.20 "Тэатр + ТБ". Несыграныя ролі Р. Быкава. 23.05 Шэсць вечароў з Ю. Нікуліным. Вечар 2-гі. 23.50 Прэс-экспрэс.

#### КАНАЛ "РАСІЯ"

6.30 Формула-730. 7.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі. 7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца... 7.30 Час дзелавых людзей. 8.00 Сусветныя навіны Эй-бі-сі. 8.25 "І расцвіў гусеўскі камень". Дакументальны фільм. 8.35 Новая лінія. "Дэпеша". 9.05 "Галоўная сведка—камп'ютэр". Мастацкі фільм (Румынія). 10.35 Тэлегазета. 10.40 Сялянскае пытанне. 15.20 Мульці-пульці. "Віні-Пух і дзень клопатаў", "Ну, пачакай!". 10-ы выпуск. 15.50 Там-там навіны. 16.05 Свята кожны дзень. 16.15 Новая лінія. "Пагаслая зорка?" 16.55 Бізнес у Расіі. 17.25 Выратаванне 911. 18.20 Вуснамі дзіцяці. 18.50 Ніхто не забыты. 19.25 Падрабязнасці. 19.35 "Спрут-6". Мастацкі фільм (Італія). 1-я серыя, частка 2-я. 20.40 Рэпарцёр. 21.00 Без рэтушы. 22.20 Аўтаімгненне. 22.25 Спартыўная карусель. 22.30 Экзотыка. 23.30 Зоркі гавораць.

#### САНКТ-ПЕЦЯРБУРГ

12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інформ ТБ. 12.10 Чароўная лінія. 12.25 "Нямецкая хваля". 13.00 Тэст. 13.30 "Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы". Тэлесерыял. 14.15 "Бяскрылае гусяня". Мультфільм. 14.45 "Страсці". Тэлесерыял. 16.15 "Песня аб цюльпанах". Мультфільм. 16.25 "Вечная вясна". Тэлефільм. 17.20 "... Раўняецца каханне". Праграма для падлеткаў. 17.45 "Крыжыкі-нулікі". Тэлегульня для школьнікаў. 18.50 Спорт, спорт, спорт... 19.10 Вялікі фестываль. 19.30 "Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы". Тэлесерыял. 20.15 "Зоркі" італьянскай эстрады. Маціа Базар. 20.40 "Дзеці". Мастацкі фільм. 21.05 Тэлемагазін. 21.15 Тэлеслужба бяспекі. 21.45 Спартыўныя навіны. 22.05 Ваш стыль. 22.10 "Іржа". Мастацкі фільм. 1-я серыя.

### АЎТОРАК, 11 КАСТРЫЧНІКА

#### БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

7.55 Праграма перадач. 8.00 Раніца рэспублікі. 8.10 Пад купалам Сусвету. 8.20 Надвор'е. 8.30 Пяць хвілін на жарты. 8.40 "Адроджаная песня". Фільм-канцэрт. 9.00 Тэлебачанне — школе. Гісторыя. Усходнія славяне на Беларусі ў IX—XII стагоддзях. 9.30 "Паласа Сімарона". Тэлевізійны шматсерыйны мастацкі фільм. Фільм 11-ы "Звер на дзвюх нагах". 10.45 "Чацвёртае вымярэнне". Тэлеэсэ. 11.20 "Музыка дажджу". Музычны фільм. 12.00 "Бімбат". Лёс пакінутых дзяцей. 14.40 Праграма перадач. 14.45 "Нов і К"-топ-10. 15.45 Тэлебачанне — школе. Беларуская літаратура. "Дзед Талаш і Прыпяць" (паводле аповесці Якуба Коласа "Дрыгва"). 16.15 Гаспадар. Калгас імя Чарткова Івацэвіцкага раёна. Перадача з Брэста. 16.55 Студыя "Бімбат" прадстаўляе: "Крылы". Відэафільм. 17.15 Эканамікст. 17.25 Навіны (з сурдаперакладам). 17.35 Мост. Культурна-асветніцкая праграма. 18.05 Абласныя навіны (Віцебск). 18.20 Навіны Бі-бі-сі. 18.55 Футбол. Адборачны матч Алімпійскага турніру. Зборная Беларусі — зборная Люксембурга. У перапынку (19.45) — Калыханка. 20.50 Кантакт: адрасы, прапановы, інфармацыя. 21.00 Панарама. 21.35 Пяць хвілін на жарты. 21.45 "Лада ОМС" прадстаўляе: "Маё каханне, мой смутак". Тэлесерыял (Бразілія). 30-я серыя. 22.45 Пад купалам Сусвету. 22.55 НІКа. 23.10 Надвор'е. 23.20 Футбол. Чэмпіянат Еўропы: Беларусь — Люксембург. Чвэрць гадзіны перад матчам.

#### КАНАЛ "АСТАНКІНА"

5.30 Раніца. 6.50, 7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 20.00, 22.50 Навіны. 7.00 Працяг праграмы "Раніца". 8.00 "Вайна гобатаў". Мультсерыял. 8.25 "Дзікая Роза". Тэлесерыял. 9.00 Ты помніш, таварыш... 9.30 В. А. Моцарт. Канцэрт для скрыпкі з аркестрам рэ мажор. 15.00 Дамісолька. 15.30 Чароўны свет, ці Сінема. 16.00 Джэм. 16.20 "Элен і рабяты. Прызнанне ў каханні". Маладзёжны серыял. 16.50 Свет сёння. 17.00 Па-за Крамлёўскай сцяной. 17.40, 20.30 Надвор'е. 17.45 Хто ёсць хто. "XX стагоддзе. Ю. Пілсудскі". 18.00 Гадзіна пік. 18.25 "Дзікая Роза". Тэлесерыял. 18.55 Тэма. 19.40 Добрай ночы, малышы! 20.40 З першых рук. 20.50 Творчы вечар кампазітара Ігара Крутога. 23.25 Палітра. 23.50 Прэс-экспрэс.

#### КАНАЛ "РАСІЯ"

6.30 Формула-730. 7.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі. 7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца... 7.30 Час дзелавых людзей. 8.00 Сусветныя навіны Эй-бі-сі. 8.25 Ранішні канцэрт. 8.50 Без рэтушы. 9.45 "К-2" прадстаўляе: "Фрак народа". 10.35 Тэлегазета. 10.40 Сялянскае пытанне. 15.20 "Пірацкі востраў". Мастацкі фільм (Аўстралія). 1-я серыя. 15.50 Там-там навіны. 16.05 Свята кожны дзень. 16.15 Новая лінія. 16.55 Музыка на дэсерт. "Ах, гэтыя чорныя вочы". 17.10 Бясшумныя лідэры. 17.35 Парадак дня. 18.00 L-клуб. 18.50 Ніхто не забыты. 19.25 Падрабязнасці. 19.35 "Цені". Мастацкі фільм (ЗША). 21.25 Спяваюць драматычныя акцёры. 22.20 Аўтаімгненне. 22.25 Спартыўная карусель. 22.30 Д. Альбрыхскі ў фільме "Барацьба тыграў" (ФРГ—Чэхаславакія). 2-я серыя "Саперннікі". 0.10 Зоркі гавораць.

#### САНКТ-ПЕЦЯРБУРГ

12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інформ ТБ. 12.10 "Лясныя казкі". Мультфільм. 12.25 "Нямецкая хваля". 13.00 Хуткая дапамога. 13.35 "Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы". Тэлесерыял. 14.25 Тэлемагазін. 14.40 "Асцярожна: святая прастытутка". Мастацкі фільм. 16.25 Чароўная лінія. 16.40 "Пецькавы трукі". Мультфільм. 17.00 "Наш сусед — Фінляндыя". Дакументальны фільм. Частка 1-я. 17.20 Паласатая музыка. 17.40 "Там, дзе жыве Павуціныч". 17.55 Адкрываю для сябе Расію. 18.50 Спорт, спорт, спорт... 19.10 Вялікі фестываль. 19.30 "Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы". Тэлесерыял. 20.15 Свет мастацтва. 20.45 Музычны момант. 21.00 Мультфільм для дарослых. 21.10 Тэлемагазін. 21.15 Тэлеслужба бяспекі. 21.45 Спартыўныя навіны. 22.05 Ваш стыль. 22.10 "Іржа". Мастацкі фільм. 2-я серыя.

### СЕРАДА, 12 КАСТРЫЧНІКА

#### БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

7.55 Праграма перадач. 8.00 Раніца рэспублікі. 8.10 Эканамікст. 8.20 Пад купалам Сусвету. 8.30 Надвор'е. 8.40 Пяць хвілін на жарты. 8.50 "Шыварат-навыварат". Мультфільм. 9.00 Тэлебачанне — школе. Беларуская літаратура. "Дзед Талаш і Прыпяць" (паводле аповесці Якуба Коласа "Дрыгва"). 9.30 "Лада ОМС" прадстаўляе: "Маё каханне, мой смутак". Тэлесерыял (Бразілія). 30-я серыя. 10.30 Аэробіка. Урокі Наталлі Наважылавай. 11.00 Рок-айленд-шоу. Канцэрт групы "Аліса". 12.00 "Прывіды ў замку Шпесарт". Мастацкі фільм (Германія). 15.35 Праграма перадач. 15.40 Відзьма-нявідзьма. Навіны кіна-відэа-аўдыё. 16.40 "Мост у будучыню". Тэлечасопіс. 17.10 "Бімбат". Зрабі сам. Прамая лінія. 17.30 Навіны (з сурдаперакладам). 17.40 Тэлевізійны клуб паляўнічых і рыбаловаў "Удача". 18.00 Абласныя навіны (Гомель). 18.15 Навіны Бі-бі-сі. 18.50 Футбол. Адборачны матч чэмпіянату Еўропы. Зборная Беларусі — зборная Люксембурга. 20.55 Калыханка. 21.15 Панарама. 21.50 Пяць хвілін на жарты. 22.00 "Лада ОМС" прадстаўляе: "Маё каханне, мой смутак". Тэлесерыял (Бразілія). 31-я серыя. 23.00 Кантакт: адрасы, прапановы, інфармацыя. 23.05 Пад купалам Сусвету. 23.15 Творчае маладзёжнае аб'яднанне "Крок". "Пяць зорак". Тэлегульня. 0.05 Футбол. Беларусь — Люксембург. Чвэрць гадзіны пасля матча. 0.20 Надвор'е.

#### КАНАЛ "АСТАНКІНА"

5.30 Раніца. 6.50, 7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 20.00, 22.50 Навіны. 7.00 Працяг праграмы "Раніца". 8.00 "Вайна гобатаў". Мультсерыял. 8.25 "Дух філатаўскага дома". Мастак Е. Філатаў. 9.00 Клуб падарожнікаў (з сурдаперакладам). 15.00 Паглядзі, паслухай. 15.20 "Лятаючы дом". Мультсерыял. 16.00 Камп'ютэр-хол. 16.25 "Элен і рабяты. Джымі". Маладзёжны серыял. 16.50 Свет сёння. 17.00 Міждзяржаўная тэлерадыёкампанія "Мір". 17.30 "Я сустрэў вас..." Спявае Зураб Саткілава. 17.40, 20.30 Надвор'е. 17.45 Хто ёсць хто. "XX стагоддзе. Ж. П. Сартр". 17.55 Футбол. Адборачны матч чэмпіянату Еўропы. Зборная Расіі — зборная Сан-Марына. У перапынку (18.45) — Добрай ночы, малышы! 20.40 Сустрэча з А. І. Салжаніцыным. 21.00 IV Маскоўскі міжнародны музычны тэлефестываль "Ступень да Парнаса". 21.20 "Пасажыр дажджу". Мастацкі фільм (Францыя, Італія). 23.35 Аўта-шоу. 23.50 Прэс-экспрэс.

#### КАНАЛ "РАСІЯ"

6.30 Формула-730. 7.00, 11.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі. 7.20 Патрабуюцца... патрабуюцца... 7.30 Час дзелавых людзей. 8.00 Сусветныя навіны Эй-бі-сі. 8.25 Ранішні канцэрт. 8.45 "Санта-Барбара". Мастацкі фільм. 9.35 Здарова жывеш. 9.50 Памяці скульптара Алега Комава. 10.35 Тэлегазета. 10.40 Сялянскае пытанне. 15.20 Студыя "Рост". "Сонца, музыка, Францыя". Частка 1-я. 15.50 Там-там навіны. 16.05 Свята кожны дзень. 16.15 Далёкі Усход. 16.55 Людзі. 17.10 Гаспадар. 17.35 Звычайная справа. 17.50 Фільм-прэм'ер. 18.05 Ваша права. 18.20 "Зоркі" Амерыкі. 19.25 Падрабязнасці. 19.35 "Санта-Барбара". Мастацкі фільм. 20.30 Сам сабе рэжысёр. 21.05 На палітычным Алімпе. 22.20 Аўтаімгненне. 22.25 Спартыўная карусель. 22.30 Экран крымінальных паведамленняў. 22.40 Антрэпрыза. Міхаіл Казакоў. 23.30 Зоркі гавораць.

#### САНКТ-ПЕЦЯРБУРГ

12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інформ ТБ. 12.10 Чароўная лінія. 12.25 "Нямецкая хваля". 13.00 Хуткая дапамога. 13.30 "Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы". Тэлесерыял. 14.20 "Па дарозе з воблакамі". Мультфільм. 14.45 "Заечыя слёзы". Мультфільм. 14.50 "Заложніца". Мастацкі фільм. 16.20 "Музыка дажджу". Музычны фільм. 17.00 "Еўрапейскі калейдаскоп". 17.25 Спяваюць і іграюць нахімаўцы. 17.55 Гістарычны альманах. 18.50 Спорт, спорт, спорт... 19.10 Вялікі фестываль. 19.30 "Каміла, ці Нераскрытыя таямніцы". Тэлесерыял. 20.25 Блеф-клуб. 21.00 "Дзядуля і маленькі барабаншчык". Мастацкі фільм. 21.10 Тэлемагазін. 21.15 Тэлеслужба бяспекі. 21.45 Спартыўныя навіны. 22.05 Ваш стыль. 22.10 "Іржа". Мастацкі фільм. 3-я серыя.

# ТЭЛЕБАЧАННЕ НА ЎРОКУ

### ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСІ

#### УСХОДНІЯ СЛАВЯНЕ НА БЕЛАРУСІ ў 9 — 13 стст.

10,11 кастрычніка 6-ы клас

Перадача вядзецца з залаў Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі. Вядучы падкрэслівае, што першапачаткі беларускага этнасу хаваюцца ў змроку тысячагоддзяў. У нашым радаводзе можна знайсці родныя карані, але найбольш моцныя, жыццядзейныя два — балцкі і славянскі. Менавіта іх шчаслівае спалучэнне вызначыла характэрнейшыя асаблівасці нашага народа — у мове, культуры, характары. Прыводзяцца гісторыка-археалагічныя звесткі аб старажытных балцкіх плямёнах (яцвягі і літва), якія першапачаткова засялялі амаль усю тэрыторыю Беларусі, а таксама ўсходнеславянскіх плямёнах (крывічах, дрыгавічах, радзімічах).

Потым навучальны матэрыял выкладаецца па наступным плане: ўсходнія славяне — асноўнае насельніцтва Беларусі ў 9—13 стст. Аб'яднанні плямён. Славяне, яцвягі, літоўцы ў Верхнім Панямонні. Славінізацыя балцкага насельніцтва. Вытокі беларускай народнасці. Гаспадарка ўсходніх славян, сацыяльна-эканамічныя адносіны і ўклады.

Аўтар і вядучы перадачы — кандыдат гістарычных навук М.М.Чарняўскі.

### БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА

#### ДЗЕД ТАЛАШ І ПРЫПЯЦЬ

(паводле аповесці Якуба Коласа "Дрыгва")

11, 12 кастрычніка 8-ы клас

Тэлеперадача прысвечана герою грамадзянскай вайны Васілю Ісакавічу Талашу, які паслужыў прататыпам для стварэння вобраза Талаша ў вядомай аповесці Якуба Коласа "Дрыгва". Кінакадры знаёмяць вучняў з роднымі мясцінамі легендарнага чалавека — вёскай Навасёлкі каля Петрыкава, з чароўнымі прыпяцкімі краявідамі. Далей гаворка ідзе пра эпоху, калі адбываліся апісаныя Коласам падзеі, пра чалавечае і грамадзянскае сталенне дзеда Талаша — ад бунтара-адзіночкі да свядомага змагара.

Аўтар перадачы — кандыдат педагагічных навук А.А.Каляда.

### ЧАЛАВЕК І СВЕТ

#### КАБ ЗАЎЖДЫ БЫЛО ЗДАРОЎЕ

13, 14 кастрычніка 1-ы клас

Гаворка ідзе пра сур'ёзную справу, якая тычыцца кожнай дзяўчынкі, кожнага хлопчыка, увогуле — кожнага чалавека, — пра здароўе.

У займальнай форме вядучая расказвае, чаго рабіць не трэба, каб заўсёды заставацца вясёлымі, бадзёрымі, здаровымі. Звяртае ўвагу першакласнікаў на рэжым дня, правілы асабістай гігіены.

У перадачы прагучыць песня "Неслух Рэкс", якую выконваюць вучні 216-й мінскай школы.

Аўтар і вядучая перадачы — журналіст Ганна ШВЯЦОВА.

### УДАКЛАДНЕННЕ

У аб'яве "Соросовская олимпиада школьников" ("НГ" за 5 кастрычніка г.г.) у раздзеле "Физика" ў другім радку пункта 5 трэба чытаць: "до оси проволоки $\rho$" і далей па тэксту.

Галоўны рэдактар Алег КУЛІЦКІ.

ЗАСНАВАЛЬНІК — МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Выдавецтва "Полымя" (220004, Мінск, праспект Машэрава, 11).

НАШ АДРАС:
220034, МІНСК, ВУЛІЦА ЗАХАРАВА, 42.
Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 36-91-42; першага намесніка галоўнага рэдактара — 36-40-63; намесніка рэдактара-адказнага сакратара — 36-53-22; аддзелаў: праблем выхавання — 36-43-62, 36-41-55; школ — 36-90-63; органаў кіравання — 36-43-71; сацыяльных праблем; ВНУ і тэхнікумаў — 36-41-55; прафтэхадукацыі; пісьмаў і навін; культуры — 36-44-25

Аўтары допісаў у рэдакцыю паведамляюць сваё прозвішча, поўнасцю імя і імя па-бацьку, зваротны адрас, нясуць адказнасць за дакладнасць фактаў і іншай інфармацыі.

Пісьмы, рукапісы, фотаздымкі і малюнкі не рэцэнзуюцца і не вяртаюцца.

Аб'явы могуць друкавацца не толькі на дзяржаўнай, але і на замежных мовах.

Меркаванне аўтараў публікацый не абавязкова адлюстроўвае пункт гледжання рэдакцыі.

Адказны дзяжурны Іван СОТНІКАЎ.

Друкарня выдавецтва "Беларускі Дом друку."
220041, Мінск, праспект Ф. Скарыны,79.
Аб'ём — два друкаваныя аркушы. Спосаб друку — афсетны.Фармат А2. Індэкс 63867.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 Замова №81
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 19 11 12
Падпісана да друку 7.10.94 г. у 18.10
Наклад 51.374 паасобнікаў.